

UCHWAŁA Nr XXVIII/201/2020
RADY MIASTA RADYMNA
z dnia 30 grudnia 2020 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Radymna
na lata 2020 - 2023”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15) ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. 2020 r. poz. 713, z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4, ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2020 poz. 282, z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Rada Miasta Radymna uchwala, co następuje:

§1. Przyjąć do realizacji „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Radymna na lata 2020 - 2023” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Radymna.

§3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący
Rady Miasta Radymna

Andrzej Pácek

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
DLA MIASTA RADYMNA
NA LATA 2020 – 2023**

**RADYMNO
2020**

ZLECENIODAWCA:

Miasto Radymno
ul. Lwowska 20
37-550 Radymno
tel. (16) 62 82 417
e-mail: radymno@radymno.pl
www.radymno.pl

WYKONAWCA:

RELIKT
Pracownia Archeologiczna

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.reliktarcheologia.pl

Autor opracowania:
Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	5
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	12
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	12
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.....	13
4.1.2 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.....	14
4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	14
4.1.4 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	15
4.1.5 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo	16
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	16
4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021	16
4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego	17
4.2.3 Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020	18
4.2.4 Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014 - 2020	21
4.2.5 Program Rozwoju Kultury w Województwie Podkarpackim na lata 2010 - 2020	22
4.2.6 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Jarosławskiego na lata 2014- 2020.....	23
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	24
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	24
5.1.1 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Radymna.....	24
5.1.2 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Radymna	25
5.1.3 Strategia Rozwoju Miasta Radymna na lata 2015 - 2025	28
5.1.4 Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Radymna na lata 2016-2023	29
5.2 Ogólna charakterystyka zasobu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta Radymna	31
5.2.1 Ogólna charakterystyka miasta	31
5.2.2 Zarys historii obszaru.....	31
5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy	32
5.2.4 Zabytki ruchome	39
5.2.5 Zabytki archeologiczne.....	40
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	42
5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	42
5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	43
5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	44
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	44
5.5 Dziedzictwo niematerialne	45
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	47
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	48

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	49
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	52
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	53
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	53
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	54

1. WSTĘP

Program ten stanowi aktualizację opracowanego dokumentu - Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Radymno na lata 2015 - 2019, który został przyjęty uchwałą nr 89/XIII//2015 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 28 września 2015 r.

Układ opracowania zasadniczo nie uległ zmianie. Opiera się on na ogólnej charakterystyce zasobu zawartej w poprzednich Programach, został jednak zaktualizowany, uzupełniony oraz poszerzony.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania ich promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Pierwsze rozdziały (II-IV) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział V składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia) jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział VI stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego. W rozdziale VII wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów. Kolejne rozdziały, VIII i IX, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania *Programu*. W końcowym, X rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji zadań.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 282, ze zm.*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,

4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną, jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*t. j. Dz. U. z 2009 r., Nr 114, poz. 946*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. z 2020 poz. 282, ze zm.*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

- „1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
    - a) krajobrazami kulturowymi,
    - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
    - c) dziełami architektury i budownictwa,
    - d) dziełami budownictwa obronnego,
    - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
    - f) cmentarzami,
    - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
    - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
  - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
    - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
    - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
    - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego

morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2020, poz. 713, ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

➤ **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 293, ze zm.). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

➤ **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 148, ze zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

➤ **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2020 r., poz. 1219, ze zm.). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.

➤ **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. 2020 poz. 55, ze zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

➤ **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2020 r., poz. 65, ze zm.). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:

- art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów

niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,

- art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 902*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,

10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2019 poz. 1479). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. z 2020 poz. 164).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019 r. poz. 1721);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r. poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r., poz. 259);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011, poz. 510).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny program opieki nad zabytkami dla Miasta Radymna zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Program połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022¹

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P.2019.808).

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach tego programu będą realizowane następujące cele:

Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- ✓ szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- ✓ merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- ✓ konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- ✓ wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- ✓ ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- ✓ wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- ✓ powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- ✓ upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

- ✓ podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości kulturowej.

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

- ✓ kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

¹ Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 r.

- ✓ program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.1.2 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013² oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020³.

Drugim ważnym dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego, funkcjonującym na poziomie kraju, jest Narodowa strategia rozwoju kultury z uzupełnieniem na lata 2004-2020. Określa ona działania konieczne do zrealizowania w regionie. Podkreśla przy tym ważność działań na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce. Główne założenia Strategii związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, to m.in.: działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, adaptacje, zwiększenie atrakcyjności regionów dzięki wykorzystaniu przez nie wartości wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania związanego z ochroną i zachowaniem zabytków.

Jednym z instrumentów, za pomocą, których realizowane są wspomniane cele Strategii jest "Narodowy Program Kultury. Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020". Podstawą do jego sformułowania jest uznanie dziedzictwa kulturowego za wartość mającą wpływ na rozwój i upowszechnienie kultury, a także za potencjał regionów służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury "Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego" określa działania w sferze ochrony zabytków, m.in.: przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami; podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa; poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej; intensyfikacja ochrony; upowszechnienie dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne rekreacyjne i inne cele społeczne; zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020⁴

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. (M.P.2013.378). Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe.

W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego Priorytet 4.1 „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań takie jak:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

²Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013, Ministerstwo Kultury.

³Uzupełnienie narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2020, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005. Przyjęta 14.06.2005 przez Ministra Kultury.

⁴Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r., Warszawa 2013 r.

4.1.4 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030⁵

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

⁵Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

4.1.5 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo⁶

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Wskazuje ona strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego:

Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem,

Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego.

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania:

Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych,

Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych;

Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych,

Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy:

Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych,

Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

W gminnym programie opieki nad zabytkami będą uwzględnione działania zawarte w tych dokumentach pośrednio lub bezpośrednio i wpłyną one na wybór zadań, które staną się środkiem do realizacji złożeń programowych Miasta Radymna w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021

Dokumentem dotyczącym w całości problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami regionu jest *Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2018-2021*. Został przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą nr XI/966/18 w dn. 24 września 2018 r.). Znajdujące się tam zapisy kompleksowo podejmują tematykę ochronę każdej kategorii zabytków oraz szeroko rozumianego krajobrazu kulturowego. Ustalenia tam zawarte wynikają z zapisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, kreślą główne kierunki i priorytety dla działań związanych z ochroną dziedzictwa.

Priorytet związany z ochroną i świadomym kształtowaniem krajobrazu kulturowego wyznacza następujące kierunki działań:

- ✓ tworzenie parków kulturowych, jako forma ochrony krajobrazu kulturowego;
- ✓ ochrona i opieka nad zabytkami w strategiach rozwoju i planach zagospodarowania przestrzennego;
- ✓ integracja ochrony zabytków z ochroną przyrody;
- ✓ rewitalizacja i rewitalizacja układów urbanistycznych;
- ✓ ochrona układów ruralistycznych;

Powyższe zapisy mają na celu odpowiednie kształtowanie krajobrazu kulturowego poprzez zapobieganie jego degradacji, dbałość o zabytki charakterystyczne dla regionu i rewitalizacja obszarów wartościowych, jednak przekształconych w wyniku działalności człowieka. Wśród kierunków działań wyznaczonych w priorytecie istotne jest wskazanie mówiące o włączeniu ochrony

⁶Strategia Rozwoju Kraju 2020, dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r., Warszawa 2012 r.

i opieki nad zabytkami w strategii i plany zagospodarowania przestrzennego będące domeną lokalnego samorządu.

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego województwa to kolejny priorytet uwzględniony w omawianym dokumencie. Zawarto tam wskazania odnoszące się do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych, tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet związany z badaniem i dokumentacją dziedzictwa kulturowego oraz promocją i edukacją służącym budowaniu tożsamości określa kierunki działań mające przede wszystkim służyć szeroko rozumianemu wykorzystaniu zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych oraz zachowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji. Wymienia m.in. następujące działania: rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków, przetwarzanie informacji o zabytkach, działania szkoleniowe edukacja i promocja wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu, ochrona kultury ludowej, tworzenie tematycznych szlaków turystycznych.

Omawiany dokument w kilku miejscach odnosi się do Miasta Radymna. Wymienione jest ono wśród miast i miasteczek, których powstanie wiązać można z lokacją średniowieczną, na prawie magdeburskim począwszy od poł. XIV w. Wspomniane są również zabytki godne uwagi, takie jak: kościół parafialny, zespół koszar i cmentarz. W Priorytecie I - Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego, zaproponowano historyczny układ urbanistyczny Miasta Radymna do ochrony w Wojewódzkim Planie Zagospodarowania Przestrzennego. Ponadto w Radymnie - mieście z zespołem kościelnym, koszarowym, zaproponowano utworzenie parku kulturowego jako formy ochrony krajobrazu kulturowego. Stanowisko archeologiczne nr 11 (domniemany gródek stożkowaty) wyszczególniono wśród stanowisk, które powinny zostać przebadane, ze względu na jego istotny charakter.

4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego

Kolejnym istotnym dokumentem, który będzie miał wpływ na niniejszy program to obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego, który został uchwalony przez Sejmik Województwa Podkarpackiego w 2002 r. Plan określa główne zasady organizacji przestrzennej województwa, w tym związane z ochroną dóbr kultury.

W dziedzinie gospodarki przestrzennej jednym z priorytetów jest *"Turystyka, kultura i ochrona środowiska"*, gdzie zapisano, iż rozwój kultury i ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jest warunkiem podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego. Służyć temu ma "wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych". W związku z tym konieczne jest prowadzenie "rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej, jako podstawy tworzenia produktu turystycznego".

W dokumencie tym przyjęto szereg zasad związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, m.in.: ochroną krajobrazu kulturowego i ładu przestrzennego, opieką nad zabytkami, dbaniem o wartości kultury niematerialnej, rozpoznanie i waloryzacją zasobów kulturowych, promocją obszarów nasyconych obiektami zabytkowymi, przeciwdziałaniem działalności mającej negatywny wpływ na obiekty zabytkowe i krajobraz kulturowy.

W Planie zawarto też ustalenia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, takie jak:

- ✓ Zachowanie i ochrona zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych;
- ✓ Zachowanie i ochrona walorów przestrzeni w tym walorów krajobrazu kulturowego;
- ✓ Zachowanie i ochrona współczesnego materialnego dziedzictwa kulturowego;
- ✓ Rozwijanie sieci szlaków kulturowych, jako istotnego elementu spajającego zasoby kulturowe województwa;
- ✓ Ochrona pozostałych zasobów i elementów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów niematerialnych.

W dokumencie Miasto Radymno zostało wymienione wśród miast o zagrożonych podstawach rozwoju, położone poza oddziaływaniem większych ośrodków. W celu ich wzmocnienia przewidziano m.in.:

- ✓ tworzenie sieci powiązań gospodarczych między miastami,
- ✓ lokalizowanie usług o charakterze logistycznym i przemysłowym,
- ✓ rozwój wyspecjalizowanych funkcji ponadlokalnych, np. turystyki,
- ✓ opracowanie i wdrożenie lokalnych standardów zabudowy w celu poprawy jakości zamieszkania,
- ✓ wykorzystanie funkcjonalnej specjalizacji terytorialnej miasta.

Radymno wymienione zostało także wśród większych ośrodków miejskich wymagających rewaloryzacji historycznego układu urbanistycznego.

4.2.3 Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020⁷

Ważnym dokumentem określającym działania gminy w zakresie dziedzictwa kulturowego jest *Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2007-2020*. Nadrzędnym celem *Strategii* jest zapewnienie województwu podkarpackiemu partnerskiej i konkurencyjnej pozycji w Polsce i Europie, w oparciu o geograficzne położenie, potencjał demograficzny, tradycje przemysłowe, walory środowiskowe, historyczne i kulturowe.

W części I *Strategii* w rozdziale zatytułowanym „*Diagnoza sektorowo-przestrzenna kształtowania się procesu rozwoju regionu*” w podrozdziale dotyczącym Turystyki i rekreacji wskazano na znaczenie dziedzictwa kulturowego w rozwoju tej dziedziny gospodarki. W tej samej części *Strategii* w podrozdziale dotyczącym *Kapitału społecznego* dokonano oceny i analizy istniejących instytucji i placówek kulturalnych (w tym muzeów), ważnych cyklicznych wydarzeń artystycznych i kulturalnych odbywających się na terenie województwa.

Część II *Strategii*: „*Cele strategiczne, priorytety, kierunki działań i przedsięwzięcia*”, działania odnoszące się w znacznym stopniu do problematyki ochrony i opieki nad zabytkami znalazły się m.in.:

W rozdziale dotyczącym Gospodarki regionu :

- Priorytet 3 - Działania na rzecz podniesienia atrakcyjności regionu dla rozwoju inwestycji.
  - ✓ W Kierunku działania 2: *Tworzenie korzystnego klimatu dla inwestorów*, gdzie wskazano, że „...rolą samorządu województwa jest optymalne wykorzystanie położenia geograficznego, środowiska naturalnego, walorów kulturowych regionu, kapitału ludzkiego itp. dla stworzenia konkurencyjnej oferty w celu przyciągnięcia inwestora...”
- Priorytet 4 - Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.
  - ✓ W Kierunku działania 1: *Podniesienie konkurencyjności produktu turystycznego, gdzie stwierdzono, że „Niezbędna jest modernizacja szlaków turystycznych, dalsza rewaloryzacja zabytkowych, a często unikatowych, obiektów sakralnych i świeckich (w tym obiektów architektury pałacowo-zamkowej oraz budownictwa drewnianego)”*
  - ✓ W Kierunku działania 3: *Współpraca i współdziałanie podmiotów i instytucji związanych z turystyką, w tym rozwijanie partnerstwa publiczno-prywatnego oraz służącego pozyskiwaniu środków z funduszy europejskich i innych zewnętrznych źródeł wspierających bezpośrednio lub pośrednio rozwój turystyki* wskazano, że „Należy przyjąć ustalenie, że wojewódzkie programy obejmujące rozwój transportu, budowę zbiorników wodnych, rewaloryzacje zabytków i ochronę dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego, rozwój terenów wiejskich i inne związane z podróżami i usługami świadczonymi odwiedzającym, będą opiniowane przez specjalistów z zakresu turystyki. Podstawą sukcesu w realizacji przedsięwzięć rozwijających turystykę będzie montaż środków finansowych współdziałających podmiotów oraz sięganie po fundusze zewnętrzne, zwłaszcza z Unii Europejskiej. W oparciu o przepisy prawne regulujące partnerstwo publiczno-prywatne przygotowywane będą projekty turystyczne, których efektem będą nowe miejsca pracy lub zwiększenie dochodów ludności regionu”.

⁷ Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego – Podkarpackie 2010 stanowi aktualizację Strategii rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020, Uchwała nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 sierpnia 2013 r.

W rozdziale dotyczącym Obszarów wiejskich i rolnictwa:

- Priorytet 2 - Odnowa wsi oraz modernizacja przestrzeni wiejskiej .
  - ✓ w Kierunku działania 2: *Zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego* wskazano, że: „W ramach tego kierunku wspierane będą przedsięwzięcia służące właściwemu gospodarowaniu naturalnym dziedzictwem wsi. Powinny one być ukierunkowane na zachowanie walorów krajobrazu geograficznego i kulturowego, przejawiające się wykorzystaniem walorów przyrodniczych i krajobrazowych na potrzeby plenerów artystycznych, prowadzenie konkursów na innowacyjne formy zagospodarowania określonych terenów, tworzenie punktów kultywowania tradycji wiejskich w postaci skansenów, izb tradycji itp. Wspierane przedsięwzięcia powinny skupiać się również na upowszechnianiu regionalnego dziedzictwa kulturowego wsi poprzez kultywowanie tradycyjnych wartości, muzyki charakterystycznej dla danego regionu, tradycyjnych strojów, zawodów i potraw, eksponowania charakterystycznej architektury, miejsc historycznych i kulturowych. Niezmiernie ważnym zagadnieniem jest wspomaganie przedsięwzięć z zakresu projektów architektonicznych, nawiązujących do charakteru budownictwa regionalnego”.

W rozdziale dotyczącym *Ochrony Środowiska* uznano, że celem strategicznym w tej dziedzinie jest poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych:

- W Priorytecie 4 - Zachowanie oraz ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej, zwrócono uwagę, że „Warunki przyrodnicze dają możliwość rozwoju rolnictwa (szczególnie ekologicznego), leśnictwa, turystyki (w tym agroturystyki), a także lecznictwa uzdrowiskowego. Stan środowiska przyrodniczego ma ogromne znaczenie dla turystyki, a dodatkowym, sprzyjającym rozwojowi tej dziedziny elementem jest zachowanie autentycznych zasobów kulturowych”.

W rozdziale zatytułowanym *Kapitał społeczny*:

- Priorytet 3 - Rozwój kultury. Uznano, że „Główną ideą polityki kulturalnej na lata 2007-2020 na poziomie regionu jest dążenie do uzyskania odczuwalnej społecznie poprawy w zaspokajaniu potrzeb kulturalnych, a jej kluczowe cele to: przeciwdziałanie nadmiernym, społecznie nieakceptowanym dysproporcjom w poziomie rozwoju i warunków uczestnictwa kulturalnego ludności w województwie (zwłaszcza między stolicą regionu a jej otoczeniem); pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, w tym tożsamości narodowych i etnicznych, wzmocnienie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej; poprawa jakości środowiska kulturowego Podkarpacia.”
  - ✓ w Kierunku działania 2: *Kształtowanie kulturowej tożsamości regionalnej* zawarto bardzo istotne z punktu widzenia ochrony i opieki nad zabytkami wskazania i cele. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia ochronę dziedzictwa kulturowego i dostępu do wartości kulturowych, przy kierowaniu się zasadą zrównoważonego rozwoju społeczeństwa. Wymaga to: - ugruntowania zasady zrównoważonego rozwoju jako podstawy trwałej polityki społecznej, kulturalnej i przestrzennej Podkarpacia, - zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, a także rewaloryzacji i rewitalizacji kulturowo zdegradowanego środowiska. Wychodząc z tych założeń, jako jeden z głównych celów rozwoju kultury województwa podkarpackiego przyjęto kształtowanie jego kulturowej tożsamości. Oznacza to budowanie - wokół istniejącego tutaj dziedzictwa kulturowego i tradycji - podkarpackiej świadomości regionalnej. Dokonywać się ono powinno poprzez zachowanie i odbudowę dziedzictwa kulturowego, wspieranie twórczości artystycznej oraz ochronę krajobrazu kulturowo-przyrodniczego wsi i miast”.
  - ✓ w Kierunku działania 3: *Poprawa jakości środowiska kulturowego* „Dobry stan szeroko rozumianego środowiska kulturowego oznacza zapewnienie przyszłym pokoleniom życie w otoczeniu dóbr o wysokich standardach oraz zachowanie i pomnażanie dziedzictwa kulturowego. Zrównoważony rozwój Podkarpacia musi

stawiać za nadrzędny cel zachowanie wartości środowiska kulturowego oraz poprawę jego jakości”.

W rozdziale dotyczącym Współpracy międzynarodowej za cel strategiczny uznano wspieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochronę wartości przyrodniczo – krajobrazowych.

- Priorytet 2: Współpraca na rzecz rozwoju turystyki, ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego. Stwierdzono, że: „Współpraca międzynarodowa zorientowana na wzajemne poznanie się, rozwijanie więzi społecznych i gospodarczych, to istotny czynnik rozwoju podróży między krajami (...) W rozwoju turystyki w regionie szczególną rolę powinno odgrywać dziedzictwo i życie kulturalne regionu, gdyż kultura w istotnym stopniu inspiruje rozwój turystyki, zaś ruch turystyczny wspiera i promuje dobra kultury. Należy podkreślić, iż dziedzictwo kulturowe Podkarpacia, oparte na wielonarodowej, wielokulturowej i wielowyznaniowej historii regionu, stanowi składową kultury europejskiej, godną różnorodnych działań promocyjnych, a także rozwoju wymiany kulturalnej. Korzystając z doświadczeń krajów o rozwiniętej gospodarce turystycznej oraz ze wsparcia europejskich i innych funduszy celowych, podejmować należy działania służące ochronie, jak i ekspozycji turystycznej dóbr kultury, tworzeniu nowych produktów turystycznych oraz podnoszeniu poziomu obsługi międzynarodowego ruchu turystycznego.
  - ✓ w Kierunku działania 1: Współpraca w zakresie informacji i promocji turystyczno - kulturalnej przyjęto, że: „Współpraca międzynarodowa województwa powinna obejmować działania w zakresie upowszechniania informacji turystycznej i kulturalnej, realizowane na poziomie międzynarodowym, międzyregionalnym i transgranicznym”.
  - ✓ w Kierunku działania 2: Podejmowanie działań w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego wskazano, że „Nieodzowne jest również podejmowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez:
    - inicjowanie i wspieranie wspólnych projektów badawczych, edukacyjnych i edytorskich prezentujących i upowszechniających dziedzictwo kulturowe, w tym pogranicza polsko – słowackiego,
    - ukraińskiego (programy edukacyjne, trasy turystyczne, imprezy folklorystyczne, festyny archeologiczne itp.),
    - zagospodarowanie, popularyzację i promocje obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie jako miejsc szczególnie atrakcyjnych turystycznie,
    - realizację programu ochrony unikatowej drewnianej architektury sakralnej: rzymskokatolickiej, greckokatolickiej i prawosławnej jako obiektów będących dla regionu i pogranicza polsko - słowacko - ukraińskiego wyznacznikiem tożsamości kulturowej, specyficznym przykładem wielowiekowej linii rozwojowej tradycyjnych świątyń drewnianych, obiektów dokumentujących lokalną tożsamość religijno-kulturową,
    - przygotowanie programu ochrony zabytkowych cmentarzy, ze szczególnym uwzględnieniem cmentarzy wojskowych z okresu I wojny światowej oraz kirkutów jako ważnych elementów dziedzictwa kulturowego- wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów,
    - publikowanie materiałów dokumentujących i popularyzujących dziedzictwo i krajobraz kulturowy.”
  - ✓ w Kierunku działania 3: Podejmowanie działań na rzecz rozwoju turystyki wskazano m.in. na potrzebę – tworzenia transgranicznej infrastruktury turystycznej, a zwłaszcza szlaków turystycznych uwzględniających wspólne dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze, historyczne, a także przemysłowe.

Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego zakłada szereg działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jak już zostało wyżej wspomniane. Wiele z nich może zostać ujętych w Programie opieki nad zabytkami dla Miasta Radymno, m.in.:

- ✓ Inicjowanie i wspieranie wspólnych projektów badawczych, edukacyjnych i edytorskich prezentujących i upowszechniających dziedzictwo kulturowe (programy edukacyjne, trasy turystyczne, imprezy kulturowe).
- ✓ Popularyzacja i promocja obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie, jako miejsc szczególnie atrakcyjnych turystycznie.
- ✓ Przygotowanie propozycji obiektów, celem wpisania ich do Krajowego Rejestru Zabytków, Gminnej Ewidencji Zabytków czy podjęcie działań służących ich ochronie.
- ✓ Ochrona zabytkowego krajobrazu.
- ✓ Wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów.
- ✓ Publikowanie materiałów dokumentujących i popularyzujących dziedzictwo, a także krajobraz kulturowy.
- ✓ Wymiana doświadczeń i dorobku twórców z różnych kręgów kulturowych.
- ✓ Wymiana i wspólna realizacja wystaw, spektakli, koncertów, prezentacji amatorskiego ruchu artystycznego.
- ✓ Promocja dziedzictwa kulturowego przez wymianę doświadczeń i współpracę za pośrednictwem dzieci i młodzieży ze szkołami na terenie kraju.
- ✓ Wydawanie publikacji dokumentujących poszczególne wydarzenia.
- ✓ Pozyskiwanie środków finansowych na wspólne projekty w zakresie współpracy kulturalnej.

4.2.4 Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014 - 2020⁸

Zakres Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 jest odpowiedzią na wyzwania rozwojowe, określone dla regionu w głównych dokumentach strategicznych i uwzględnia te obszary interwencji, których realizacja przyniesie największe efekty.

Celem głównym Programu jest wzmocnienie i efektywne wykorzystanie gospodarczych i społecznych potencjałów regionu dla zrównoważonego i inteligentnego rozwoju województwa.

W Programie przedstawiono cele i priorytety. Dziedzictwa kulturowego dotyczy czwarty priorytet - *Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturalnego*.

Typy projektów:

- ✓ Prace konserwatorskie, prace restauratorskie i roboty budowlane i/lub zakup wyposażenia służące zachowaniu zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem, w celu udostępnienia ich jako atrakcje kulturalne regionu.
- ✓ Prace konserwatorskie, prace restauratorskie i/lub zakup wyposażenia w zakresie zabytkowych muzealiów, starodruków, zabytkowych archiwaliów, księgozbiorów oraz innych zabytków ruchomych, w celu ich udostępnienia jako atrakcje kulturalne regionu i zabezpieczenia przed zagrożeniami.
- ✓ Budowa, rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w zakresie infrastruktury służącej udostępnianiu zabytków, znajdującej się wyłącznie w bezpośrednim ich otoczeniu (tylko jako element większego projektu).
- ✓ Rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w zakresie infrastruktury instytucji kultury w tym teatrów, bibliotek, ognisk artystycznych, muzeów, domów kultury, galerii sztuki, wraz z bezpośrednim otoczeniem powiązaniem z funkcjonowaniem tych obiektów.
- ✓ Budowa, rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w celu monitoringu i zabezpieczenia zabytków nieruchomych oraz instytucji kultury wraz z otoczeniem na wypadek zagrożeń (tylko jako element większego projektu).
- ✓ Budowa, rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w celu udostępniania zabytków oraz instytucji kultury dla osób niepełnosprawnych (tylko jako element większego projektu).

Typy beneficjenta:

- ✓ jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- ✓ podmioty, w których większość udziałów lub akcji posiadają,
- ✓ jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki i stowarzyszenia, jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość,

⁸ Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Uchwała nr XXXIII/629/15 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 3 marca 2015 r.

- ✓ prawną, instytucje kultury,
- ✓ organizacje pozarządowe,
- ✓ kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- ✓ porozumienia podmiotów wyżej wymienionych, reprezentowane przez lidera.

4.2.5 Program Rozwoju Kultury w Województwie Podkarpackim na lata 2010 - 2020⁹

Program zawiera zarówno syntetyczną charakterystykę zasobu dziedzictwa kulturowego (zabytków nieruchomych), prezentację działających na terenie województwa muzeów i zgromadzonych w nich zbiorów, z krótkim omówieniem placówek muzealnych, dla których Województwo Podkarpackie jest organizatorem, jak również wyznaczone cele strategiczne, wśród których Ochrona dziedzictwa kulturowego zajmuje ważne miejsce. Wyszczególnione też zostały konkretne działania, które są zbieżne z działaniami Programu opieki. Są to:

1. Rozpoznanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego w celu zgromadzenia informacji na temat cennych pozostałości po wielowiekowej i wielokulturowej historii.
2. Inwentaryzacja i ewidencja zabytków kultury materialnej i niematerialnej regionu.
3. Prowadzenie prac badawczo - naukowych związanych z dziedzictwem kulturowym województwa.
4. Popularyzacja wyników badań i wykorzystanie ich w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym oraz w dziedzinach pokrewnych.
5. Rewaloryzacja materialnego dziedzictwa kulturowego województwa, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków ruchomych i nieruchomych wraz z ich zabytkowym otoczeniem, wyposażenia, wystroju i kolekcji oraz układów urbanistycznych, ruralistycznych i zabytkowych zespołów budowlanych i parkowych.
6. Podejmowanie działań na rzecz fizycznej ochrony zabytków przed zagrożeniami.
7. Upowszechnianie wiedzy o znaczeniu i wartości dziedzictwa kulturowego poprzez inicjowanie i realizację programów edukacyjnych, szkoleniowych i promocyjnych.
8. Budzenie wrażliwości społecznej i kształtowanie postaw odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe województwa i jego przekazanie następnym pokoleniom w niezmienionej formie.
9. Ochrona tożsamości kulturowej mieszkańców województwa, poprzez położenie nacisku na tolerancję i pozyskiwanie wiedzy na temat różnorodności narodowo - etniczno - religijnej charakterystycznej dla terenów obecnego województwa podkarpackiego.
10. Aktywizacja społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie przejmowania zabytków i adaptacji ich na cele kulturalne umożliwiające poszanowanie ich pierwotnego charakteru.
11. Inicjowanie i realizacja projektów dotyczących pozamaterialnej sfery dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem działań zmierzających do integracji społeczności regionalnej województwa wokół kultywowania tradycji i popularyzowania odmienności kulturowej województwa.
12. Tworzenie parków kulturowych dla ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej.
13. Udostępnianie dziedzictwa kulturowego województwa poprzez realizację projektów mających na celu powstanie infrastruktury umożliwiającej jego prezentację i promocję, w tym tworzenie szlaków tematycznych obejmujących najcenniejsze i najważniejsze miejsca z punktu widzenia wartości historyczno-kulturowej.

W innych celach strategicznych wskazano też szereg działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. rozwój muzeów, digitalizacja zbiorów, szereg działań promocyjnych, edukacyjnych i dokumentacyjnych odnoszących się nie tylko do szeroko pojętej kultury, lecz również ściśle w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, a także rozwój turystyki w oparciu o obiekty zabytkowe.

⁹ Program Rozwoju Kultury w Województwie podkarpackim na lata 2010-2020, Uchwała nr XVLI/876/10 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 kwietnia 2010 r.

4.2.6 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Jarosławskiego na lata 2014-2020

Strategia Rozwoju Powiatu jest dokumentem określającym generalny kierunek, zamierzenia i priorytety rozwoju społeczno-gospodarczego wspólnoty samorządowej.

W Strategii Miasto Radymno zostało opisane jako miasto o zabytkowym układzie urbanistycznym usytuowane w otoczeniu rynku. W obrębie miasta zachowało się kilkadziesiąt zabytkowych budowli, w większości domów i kamieniczek z XIX i początków XX w. W rynku znajduje się hala targowa zbudowana około 1918 r. Warte uwagi jest też kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca, murowany, zbudowany w latach 1724 - 1773 w stylu barokowym, a przy kościele dzwonnica z 1729 r. oraz plebania z drugiej połowy XVIII w.

W Strategii wyłoniono cztery obszary strategiczne: kapitał ludzki, ekologia i ochrona środowiska, gospodarka i rolnictwo, infrastruktura techniczna i komunikacyjna. W ramach tych obszarów określono cele i kierunki działań. W odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, są to:

Obszar strategiczny: KAPITAŁ LUDZKI

Priorytet IV: Tworzenie warunków do zwiększenia dostępności do kultury i sportu oraz dbałość o dziedzictwo kulturowe.

Cel 1: Wspieranie działalności kulturalnej i sportowej na terenie powiatu:

1.1. Podtrzymywanie lokalnych tradycji kulturowych, w tym wspieranie twórców kultury ludowej.

1.2. Promowanie imprez uwzględniających specyfikę regionu.

1.3. Wspieranie działań na rzecz promowania różnorodności kulturowej regionów, w tym wymiany kulturalnej dzieci i młodzieży.

1.4. Wsparcie działalności sekcji sportowych oraz szkolnych klubów sportowych przy szkołach ponadgimnazjalnych.

Cel 2: Promocja walorów turystycznych regionu:

2.1. Zwiększenie dostępności do informacji turystycznej o powiecie jarosławskim.

2.2. Wspieranie tworzenia ośrodka informacji turystycznej.

2.3. Promocja i kreowanie rozwoju lokalnych produktów turystycznych.

Obszar strategiczny: INFRASTRUKTURA TECHNICZNA I KOMUNIKACYJNA

Priorytet I: Rozwój infrastruktury komunikacyjnej i turystycznej.

Cel 2: Poprawa i rozwój infrastruktury turystycznej, sportowej oraz ochrona dziedzictwa kulturowego:

✓ Poprawa i rozwój infrastruktury turystycznej, sportowej oraz ochrona dziedzictwa kulturowego:

2.1. Zwiększanie możliwości dostępu do kultury mieszkańców powiatu, w tym rozwój systemu informacji kulturalnej.

2.2. Renowacja zabytków kultury.

2.3. Modernizacja, wyposażenie i ochrona dóbr kultury.

2.4. Budowa, rozbudowa i modernizacja szlaków turystycznych, przyrodniczych, architektonicznych, etc.

2.5. Budowa, rozbudowa i modernizacja obiektów infrastruktury sportowej i rekreacyjnej oraz tworzenie warunków do jej efektywnego wykorzystania.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Radymna

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Miejskiej, co zresztą wynika także z obowiązujących przepisów.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Radymno zostało przyjęte Uchwałą Nr 113/XVI/2000 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 29.09.2000 r. Zmiana Studium została uchwalona Uchwałą Nr 183/XXII/2009 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 20 lutego 2009 r.

W Studium znajduje się rozdział poświęcony wartościom kulturowym. Zawarto w nim m.in. informacje na temat stanu badań archeologicznych i historycznych. Wymieniono również zabytki znajdujące się w rejestrze zabytków.

W mieście Radymno wyznaczono kilka stref ochrony oraz przedstawiono preferowane sposoby zagospodarowania ich:

Strefa "A" - obejmuje teren rynku wraz z blokami zabudowy przyrynkowej, w których istnieje możliwość prowadzenia zabiegów rewaloryzacyjnych, dzięki zachowanemu zarysowi, czytelnym granicom podziałów własnościowych, zachowanej zabudowie frontowej i zatylniej. Obejmuje też teren dworski (dworu biskupiego), który co prawda pozbawiony jest obecnie wartościowej zabudowy, ma jednak wartość historyczną i absolutnie wymaga zmiany funkcji i uporządkowania. W ramach strefy „A” wszelkie decyzje lokalizacyjne i zmiany stanu zabudowy muszą być uzgadniane z organami służby konserwatorskiej.

Preferowane sposoby zagospodarowania:

- ✓ przeprowadzenie zabiegów rewaloryzacyjnych i porządkowych,
- ✓ dobranie odpowiedniej funkcji obiektów i ich części,
- ✓ uzupełnienie zabudowy wg wytycznych konserwatorskich.

Wszelkie decyzje lokalizacyjne i zmiany stanu zabudowy muszą być uzgodnione z organami służby konserwatorskiej.

Strefa "B" - obejmuje tereny dawnych przedmieść. W ramach tej strefy ochroną należy objąć prostopadłe do ulic kierunki podziałów na parcele: w bloku południowym pomiędzy ulicami Bohaterów Lenino i Kołłątaja, wzdłuż ulic Mickiewicza, 3 Maja, Zachariasiewicza. Generalnie na tym terenie powinna być utrzymana zabudowa jednorodzinna w otoczeniu zieleni, z dopuszczalnym gabarytem nowych lokalizacji do 2 kondygnacji.

Preferowane sposoby zagospodarowania:

- ✓ utrzymanie zabudowy jednorodzinnej w otoczeniu zieleni z dopuszczonym gabarytem nowych lokalizacji do 2 kondygnacji.

Strefa "OW" - postuluje się objąć tereny wzdłuż przypuszczalnej linii obwarowań. Wszelkie prace ziemne w tej strefie powinny być prowadzone pod nadzorem konserwatorskim, szczególnie zaś

w rejonach usytuowania bram miejskich. W przypadku odkrycia śladów tych budowli, należy przeprowadzić planowe badania archeologiczne.

Preferowane sposoby zagospodarowania:

- ✓ wszelkie prace ziemne z tej strefie powinny być prowadzone pod nadzorem konserwatorskim. W przypadku odkrycia śladów bram miejskich należy przeprowadzić planowe badania archeologiczne.

Wymieniono w nim działania, które mają służyć ochronie dziedzictwa kulturowego, takie jak (na podstawie zaleceń zawartych w Studium Historyczno-Konserwatorskim Miasta Radymna z 1986 r. opracowanego przez Teresę Piekarcz):

- ✓ ochronę obiektów rejestrowanych i ewidencjonowanych oraz honorowanie rygorów stref konserwatorskich,
- ✓ opracowanie planu rewaloryzacji terenów objętych strefą "A",
- ✓ uczytelnienie narysu planu rynku i bloków przyrynkowych przez:
  - uzupełnienie brakującej zabudowy,
  - zaakcentowanie przejściami pieszymi nieistniejących ulic w północnwschodnim narożniku rynku i w środku bloku południowego,
  - uporządkowanie wnętrza bloków przy zachowaniu i podkreśleniu historycznych podziałów własnościowych, z utrzymaniem zabudowy gospodarczej sytuowanej jako zamknięcie tylnej granicy parceli,
- ✓ przywrócenie historycznych funkcji rynku:
  - usunięcie ruchu przelotowego,
  - ograniczenie wielkości parkingu,
  - zmiana nawierzchni jednolity bruk (kostka),
  - zmiana kompozycji zieleni (wskazane ograniczenie zieleni wysokiej na rzecz zieleni niskiej).
- ✓ przeznaczenie terenu dworu biskupiego na cele rekreacyjno-sportowe po adaptacji występujących tu XX-wiecznych obiektów: spichlerza, budynku administracyjnego, stajni i obory,
- ✓ kształtowanie nowej zabudowy o skali i podziałach dostosowanych do otoczenia przez harmonijne wpisywanie jej w sylwetkę miasta (zalecenie stosowania dachów spadzistych, najlepiej krytych dachówką w całej strefie „A”),
- ✓ ochronę szczególnie cennych stanowisk archeologicznych wyodrębnionych w oparciu
- ✓ o badania AZP, a przy inwestycjach ingerujących w strukturę ziemi na terenach, gdzie zlokalizowane są stanowiska archeologiczne - prowadzenie sondażowych badań wykopaliskowych,
- ✓ zlecenie prowadzenia dalszych prac rozpoznania archeologicznego,
- ✓ zlecenie opracowania strefy „E” ekspozycji i „K” ochrony krajobrazu.

5.1.2 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Radymna

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (zwany również planem miejscowym) to dokument stanowiący podstawę planowania przestrzennego na terenie gminy. Zgodnie z art. 14 ust. 8 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym jest aktem prawa miejscowego. Oznacza to, że ustalenia planu są wiążące dla jednostek samorządu terytorialnego, jak również dla obywateli. Projekt planu miejscowego sporządza się przy udziale społeczeństwa, a po uchwaleniu przez radę gminy podlega on sprawdzeniu przez wojewodę w celu oceny zgodności jego zapisów z prawem. Ustalenia planu miejscowego nie mogą być sprzeczne z polityką przestrzenną określoną w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

Na terenie miasta obowiązują następujące Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego:

- 1) MPZP części miasta Radymna "3-go MAJA", Uchwała Nr 53/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.

Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Ustala się wymóg zachowania warunków wynikających z położenia:

- 1) strefy ochrony konserwatorskiej zabytkowego układu urbanistycznego

m. Radymna, wpisanego do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 28 grudnia 1987 r. znak KL.VI-5340/44/87.

- 2) MPZP części miasta Radymna "1839-1840", Uchwała Nr 54/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:
*2. Ustala się wymóg zachowania warunków wynikających z położenia terenu w obrębie:
1) strefy ochrony konserwatorskiej zabytkowego układu urbanistycznego m. Radymna, wpisanego do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 28 grudnia 1987 r. znak KL.VI-5340/44/87.*
- 3) MPZP części miasta Radymna "BEMA", Uchwała Nr 55/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:
*2. Ustala się wymóg zachowania warunków wynikających z położenia terenu w obrębie:
1) strefy ochrony konserwatorskiej zabytkowego układu urbanistycznego m. Radymna, wpisanego do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 28 grudnia 1987 r. znak KL.VI-5340/44/87.*
- 4) MPZP części miasta Radymna "1640", Uchwała Nr 56/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:
*2. Ustala się wymóg zachowania warunków wynikających z położenia terenu w obrębie:
1) strefy ochrony konserwatorskiej zabytkowego układu urbanistycznego m. Radymna, wpisanego do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 28 grudnia 1987 r. znak KL.VI-5340/44/87.*
- 5) MPZP części miasta Radymna "1658-1659", Uchwała Nr 57/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:
*2. Ustala się wymóg zachowania warunków wynikających z położenia terenu w obrębie:
1) strefy ochrony konserwatorskiej zabytkowego układu urbanistycznego m. Radymna, wpisanego do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 28 grudnia 1987 r. znak KL.VI-5340/44/87.*
- 6) MPZP części miasta Radymna "SŁOWACKIEGO", Uchwała Nr 58/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:
*Ustala się wymóg zachowania warunków wynikających z położenia:
1) części terenu objętego planem w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej zabytkowego układu urbanistycznego m. Radymna, wpisanego do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 28 grudnia 1987 r. znak KL.VI-5340/44/87.*
- 7) MPZP części miasta Radymna "KOŚCIUSZKI", Uchwała Nr 59/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
- 8) MPZP części miasta Radymna "DOLNA", Uchwała Nr 60/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
- 9) MPZP części miasta Radymna "NADBRZEŻNA", Uchwała Nr 61/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:
Ustala się wymóg zachowania warunków wynikających z położenia:

1) części terenu objętego planem w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej zabytkowego układu urbanistycznego m. Radymna, wpisanego do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 28 grudnia 1987 r. znak KL.VI-5340/44/87.

- 10) MPZP części miasta Radymna "ZASANIE", Uchwała Nr 62/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
- 11) MPZP części miasta Radymna "SANOWA", Uchwała Nr 63/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
- 12) MPZP części miasta Radymna "ZAGRODY", Uchwała Nr 64/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego
Ustala się obowiązek zachowania warunków przepisów poszczególnych dotyczących dóbr kultury w miejscach występowania rozproszonych stanowisk archeologicznych śladów osadnictwa w terenie objętym planem.
- 13) MPZP części miasta Radymna "ZŁOTA GÓRA I", Uchwała Nr 65/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego
Ustala się obowiązek zachowania warunków przepisów poszczególnych dotyczących dóbr kultury w miejscach występowania rozproszonych stanowisk archeologicznych śladów osadnictwa w terenie objętym planem.
- 14) MPZP części miasta Radymna "ZŁOTA GÓRA II", Uchwała Nr 66/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
- 15) MPZP części miasta Radymna "LWOWSKA-JANA PAWŁA II", Uchwała Nr 67/VI/2003 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 23.06.2003 r.
- 16) MPZP "MICKIEWICZA 1", Uchwała Nr 243/XXXII/2006 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 20 października 2006 r.
- 17) I zmiana MPZP części miasta Radymno - "ZŁOTA GÓRA I" , Uchwała Nr 59/VIII/07 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 31 sierpnia 2007 r.
- 18) MPZP "PRZY OBWODNICZY", Uchwała Nr 81/X/2007 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 29 listopada 2007 r.
- 19) MPZP "Słowackiego-Kościuszki I" w Radymnie, Uchwała Nr 149/XVIII/08 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 6 października 2008 r.
- 20) MPZP "Słowackiego-Kościuszki II" w Radymnie, Uchwała Nr 184/XXII/09 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 20 lutego 2009 r.
- 21) MPZP "ZEK" w Radymnie, Uchwała Nr 185/XXII/08 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 20 lutego 2009 r.
- 22) I Zmiana MPZP części miasta Radymno "ZŁOTA GÓRA II", Uchwała Nr 29/VII/2011 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 25 maja 2011 r.
- 23) II Zmiana MPZP części miasta Radymno "ZŁOTA GÓRA I", Uchwała Nr 117/XXIII/2012 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 28 listopada 2012 r.

24) III Zmiana MPZP części miasta Radymno "ZŁOTA GÓRA I", Uchwała Nr 173/XXXII/2013 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 19 czerwca 2013 r.

25) MPZP "Tereny eksploatacji kruszywa - Radymno II", Uchwała Nr X/76/2019 Rady Miejskiej w Radymnie z dnia 28 czerwca 2019 r.

5.1.3 Strategia Rozwoju Miasta Radymno na lata 2015 - 2025

W Strategii zaprezentowana została Wizja 2025, Misja oraz cele główne i szczegółowe przewidziane do realizacji w wymienionym okresie jej obowiązywania. Wyróżniono również działania priorytetowe, które należy podjąć, aby osiągnąć wyznaczone cele.

W dokumencie zwrócono uwagę na słabo rozwiniętą bazę turystyczną w mieście oraz brak rozpoznawalnego produktu turystycznego, które powodują małą liczbę turystów. Szansą na zmianę jest wykreowanie produktu turystycznego w oparciu o dostępne zasoby. Jednym z takich zasobów jest tradycja powroźnictwa, jako unikatowy produkt ma on szansę przyciągnąć nowych turystów poprzez powstanie infrastruktury, która powinna stać się również miejscem spotkań mieszkańców. Brak atrakcji turystycznych, rozpoznawalnego produktu turystycznego oraz infrastruktury turystycznej powoduje, iż Radymno jest mało rozpoznawalne jako obszar turystyczny. Posiadane przez miasto walory powinny kreować jego wizerunek jako miasto rekreacji.

W Strategii przedstawiono cele i działania priorytetowe. Poniżej przedstawiono te, które dotyczą dziedzictwa kulturowego miasta Radymna.

Cel główny 1. Radymno miastem atrakcyjnym do mieszkania i rekreacji.

Cel szczegółowy 1.1 Radymno miastem rekreacji i aktywnego wypoczynku:

1.1.1 Powstanie edukacyjnej ścieżki rowerowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą.

Zadania:

1.1.1.1 Utworzenie ścieżki rowerowej na terenie miasta wzdłuż rzek San i Rada oraz zbiornika ZEK.

1.1.1.2 Połączenie ścieżki rowerowej z trasą rowerową GreenVelo biegnącej przez obszar gminy wiejskiej Radymno.

1.1.1.3 Uzbrojenie i zagospodarowanie terenów wokół zbiornika ZEK.

1.1.1.4 Wprowadzenie systemu rowerów miejskich.

1.1.1.5 Kształtowanie postaw prozdrowotnych i zdrowego trybu życia mieszkańców.

1.1.2 Zapewnienie wysokiej jakości infrastruktury rekreacyjnej zaspokajającej potrzeby mieszkańców i turystów.

Zadania:

1.1.2.1 Budowa przystani i promenady nad zbiornikiem ZEK.

1.1.2.2 Zagospodarowanie zaplecza plaży nad zbiornikiem ZEK.

1.1.2.3 Budowa centrum sportowo-rekreacyjnego.

1.1.2.4 Utworzenie szlaku atrakcji na terenie miasta.

1.1.2.5 Zagospodarowanie zalewu rzeki Rada

Cel szczegółowy 1.2 Powroźnictwo markowym produktem turystycznym:

1.2.1 Stworzenie infrastruktury nawiązującej do tradycji powroźnictwa.

Zadania:

1.2.1.1 Utworzenie Interaktywnego Muzeum Powroźnictwa obejmującego szlak atrakcji na terenie miasta.

1.2.1.2 Organizacja wydarzeń o lokalnym i ponadregionalnym zasięgu nawiązujących do tradycji powroźnictwa.

1.2.2 Organizacja przemysłu turystycznego bazującego na historii powroźnictwa.

1.2.2.1 Wspieranie organizacji prowadzących działalność turystyczną.

1.2.2.2 Wspieranie oddolnych inicjatyw społecznych w zakresie organizacji wydarzeń kulturalnych, rozrywkowych lub turystycznych na terenie miasta.

1.2.2.3 Popularyzacja wiedzy i umiejętności dotyczących produktów lokalnych i regionalnych oraz związanych z tradycją i dziedzictwem kulturowym.

1.2.2.4 Budowanie oferty turystycznej nawiązującej swoim charakterem do tradycji powroźnictwa.

Cel szczegółowy 1.3 Centrum miasta estetycznym i funkcjonalnym miejscem aktywizacji i integracji mieszkańców:

1.3.1 Aktywizacja i integracja społeczności miasta.

Zadania:

1.3.1.1 Wspieranie organizacji działających na rzecz integracji i aktywizacji społeczności lokalnej wokół tradycji Radymna.

1.3.1.2 Kształtowanie publicznych miejsc spotkań mieszkańców.

1.3.1.3 Organizacja systemu angażującego mieszkańców w procesy podejmowania decyzji dotyczących rozwoju miasta.

1.3.1.4 Tworzenie mieszkańcom warunków do realizacji zainteresowań i rozwoju zdolności.

1.3.2 Poprawa estetyki i funkcjonalności przestrzeni miejskiej.

Zadania:

1.3.2.1 Rewitalizacja zabytkowego centrum miasta.

1.3.2.2 Likwidacja barier architektoniczno-urbanistycznych w mieście.

1.3.2.3 Wdrożenie programu estetyzacji przestrzeni miejskiej.

1.3.2.4 Wydzielenie terenów pod budownictwo mieszkaniowe i usługowe.

1.3.2.5 Powstanie parkingów osiedlowych.

5.1.4 Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Radymna na lata 2016-2023

Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Radymna na lata 2016-2023 został przyjęty Uchwałą nr XLVI/308/2018 z dnia 3 sierpnia 2018 r.

W Programie wyłoniono jeden zwarty terytorialnie obszar rewitalizacji zlokalizowany w centrum miasta Radymna, który ze względu na szczególną koncentrację problemów społecznych, technicznych, środowiskowych oraz gospodarczych uznano za obszar zdegradowany i wykazano jako obszar, na którym powinien przebiegać/być realizowany proces rewitalizacji.

Kształt obszaru rewitalizacji w perspektywie roku 2023 został zdefiniowany następująco: *"Obszar rewitalizacji miejscem zamieszkania ludzi aktywnych, przedsiębiorczych, wykorzystujących uwarunkowania przyrodnicze dla rozwoju inicjatyw społecznych w zakresie kultury, turystyki, sportu i rekreacji oraz biznesu. To obszar o najwyższej jakości otwartych, estetycznych, zielonych, bezpiecznych i wielofunkcyjnych przestrzeni publicznych, ze zmodernizowaną zabudową mieszkaniową".*

W Programie wyznaczono cztery cele rewitalizacyjne. Cel Rewitalizacyjny 3: Poprawa jakości przestrzeni publicznej, dotyczy częściowo dziedzictwa kulturowego. Wymieniono w nim trzy cele, takie jak:

3.1. Zagospodarowanie zdegradowanych budynków użyteczności publicznej i ich adaptacja pod nowe funkcje publiczne.

3.2. Wykorzystanie turystycznego potencjału obszaru poprzez rozbudowę infrastruktury turystycznej na terenie miasta.

3.3. Poprawa dostępności obszaru zdegradowanego oraz infrastruktury komunikacyjnej.

W dalszej części dokumentu zaprezentowano przedsięwzięcia zaplanowane w ramach rewitalizacji w mieście Radymnie w latach 2016-2023. Poniżej opisano te, które dotyczą dziedzictwa kulturowego miasta.

Projekt 1: "Rewitalizacja zabytkowego budynku szkoły w celu przywrócenia funkcji edukacyjnych oraz utworzenie centrum wsparcia organizacji pozarządowych". W ramach projektu zostanie przeprowadzony remont budynku w celu przywrócenia funkcji edukacyjnych oraz stworzenie warunków dla rozwoju organizacji społecznych. Wspieranie młodzieżowych inicjatyw społecznych i uruchomienie mini grantów dla aktywnych oraz stworzenie systemu stypendialnego dla uczniów osiągających ponadprzeciętne wyniki w nauce, sporcie lub uzdolnionych artystycznie. Ponadto

w budynku planowane jest utworzenie filii Centrum Integracji Społecznej. Jednocześnie w uruchomionej placówce oświatowej będzie wdrażany projekt związany z poprawą jakości kształcenia.

Projekt uzupełniający 1: Rewitalizacja przestrzeni rynku wraz z pobudzeniem przedsiębiorczości. Celem projektu jest zwiększenie atrakcyjności obszaru rewitalizacji poprzez modernizację zabytkowych obiektów. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru i pobudzenie przedsiębiorczości mieszkańców wpłynie na zmniejszenie poziomu bezrobocia, który jest jednym z największych problemów społecznych obszaru i pociąga za sobą szereg innych patologii społecznych.

Zakres realizowanego zadania:

- Rewitalizacja przestrzeni Rynku poprzez:
  - ✓ uporządkowanie zieleni i wzbogacenie układu roślinnego,
  - ✓ wykonanie spójnego systemu małej architektury,
  - ✓ wykonanie nowych elewacji kamienic zlokalizowanych w obrębie płyty Rynku,
  - ✓ utworzenie zintegrowanego systemu parkowania i monitoringu,
  - ✓ wymiana oświetlenia na energooszczędne,
  - ✓ modernizacja i remont ciągów pieszo-jezdných wewnątrz Rynku.
- Przebudowa, modernizacja, adaptacja i/lub renowacja zabytkowego obiektu czworaka dawnego folwarku biskupiego z 1920 r.
- Stworzenie Muzeum Powroźnictwa oraz integracja społeczności wokół tożsamości i tradycji.
- Ochrona i zachowanie obiektu dziedzictwa kulturowego – kościoła pw. św. Wawrzyńca w Radymnie.
- Przebudowa, modernizacja, adaptacja i/lub renowacja zabytkowych budynków kościoła i plebani, a także zagospodarowanie terenu wokół budynków.
- Modernizacja hali targowej - Utworzenie stoisk handlowych pod sprzedaż m.in. produktów regionalnych.
- Organizacja prac interwencyjnych i robót publicznych dla osób bezrobotnych, w szczególności długotrwale bezrobotnych.
- Powołanie Forum Przedsiębiorców prowadzących działalność na terenie Rynku i w jego najbliższej okolicy.
- Utworzenie inkubatora przedsiębiorczości.
- Kursy w zakresie przedsiębiorczości (I ty możesz zostać przedsiębiorcą). Celem projektu jest rozwój przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszaru rewitalizacji. Uczestnicy projektu wezmą udział w szkoleniach, konsultacjach z profesjonalistami, w czasie których poznają warunki prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Będą zdobywali umiejętności postaw otwartych wobec wyzwań rynku pracy, zdobędą umiejętności pozwalające na założenie i utrzymanie działalności gospodarczej, w tym również w formule spółdzielni socjalnej. Cykl szkoleń będzie obejmował wybrane aspekty prawne, fiskalne i organizacyjne prowadzenia działalności gospodarczej.

W ramach projektu odbędą się także szkolenia dla osób prowadzących działalność gospodarczą z zakresu usług turystycznych oraz rolników prowadzących gospodarstwa agroturystyczne. Wśród tematów poruszanych w ramach cyklu szkoleniowego byłby:

- ✓ Marketing turystyczny, czyli jak budować ofertę, jak promować m.in. Internecie.
- ✓ Obsługa klientów - uświadomienie uczestnikom znaczenia profesjonalnej i wieloaspektowej obsługi turystów.

Kwestie formalno-prawne związane z prowadzeniem działalności agroturystycznej i noclegowej.

Projekt uzupełniający 2: "Podniesienie atrakcyjności i zwiększenie dostępności do infrastruktury instytucji kultury poprzez przebudowę Miejskiego Ośrodka Kultury w Radymnie". Miasto Radymno posiada zabytkowy budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, w którym mieści się Miejski Ośrodek Kultury. Budynek od wielu lat nieremontowany wymaga przeprowadzenia szeregu prac budowlanych. Ponadto przestarzały sprzęt uniemożliwia prowadzenie ciekawych zajęć

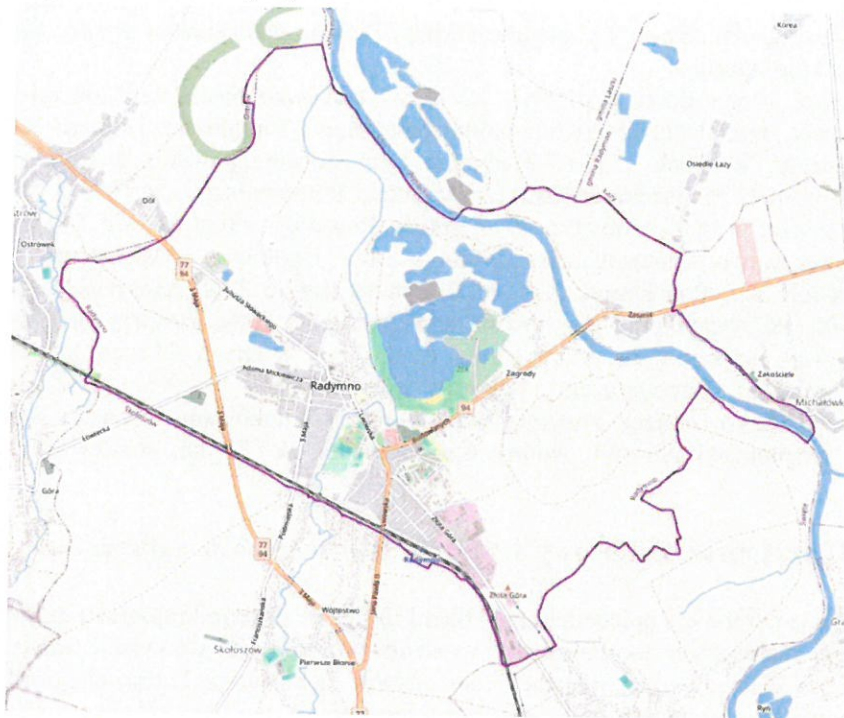
i uczestnictwa w kulturze. Głównym celem projektu jest podniesienie atrakcyjności i dostępności oferty kulturalnej Miasta Radymna. Obecnie budynek poddany został renowacji.

- Złożenie wniosku w ramach osi priorytetowej IV: Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego, działania 4.4 Kultura RPO WP na lata 2014-2020. Projekt pn. „Podniesienie atrakcyjności i zwiększenie dostępności do infrastruktury instytucji kultury poprzez przebudowę i wyposażenie Miejskiego Ośrodka Kultury w Radymnie” umowa nr RPPK.04.04.00-18-0034/16-00.

Projekt uzupełniający 3: "Rozszerzenie oferty Miejskiego Ośrodka Kultury w Radymnie". Cel projektu - wzrost atrakcyjności oferty kulturalnej Miasta Radymna.

5.2 Ogólna charakterystyka zasobu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta Radymna

5.2.1 Ogólna charakterystyka miasta

Ryc. 1. Położenie miasta Radymno (źródło: <https://mapa.inspire-hub.pl/#/radymno>).

Miasto Radymno położone jest w województwie podkarpackim, w powiecie jarosławskim. W latach 1944 -1974 wchodziło w skład woj. rzeszowskiego. Po zmianie podziału administracyjnego kraju w latach 1975 - 1998 miasto należało do woj. przemyskiego.

Miasto jest położone w Bramie Przemyskiej na lessowym płaskowyżu Pogórza Karpackiego przechodzącego w dolinę Sanu, rozlokowane na jego lewym brzegu nad rzeką Radą, przy drodze międzynarodowej A-4 Kraków - Korczowa (Granica Państwa) - Lwów. Południową granicę miasta stanowi dwutorowa magistrala kolejowa z Krakowa do Przemysła i dalej do przejścia granicznego w Medyce. Miasto sąsiaduje od południa, wschodu i zachodu z gminą Radymno, od północy z gminą Laszki.

5.2.2 Zarys historii obszaru

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie Radymna sięgają czasów neolitu. W 1958 r. nieopodal dzisiejszej cegielni odkryto pozostałości dużej osady z II-III w. n.e. Kronikarze wspominają o istnieniu w czasach przedpiastowskich lechickiego plemienia Radymiczian, od których być może

wywodzi się dzisiejsza nazwa miasta. W 1366 r. Bernard z Szywnaldu otrzymał od króla Kazimierza Wielkiego zezwolenie na założenie osady lokowanej na polach zwanych Radymnie, wcześniej już zaludnionej. W 1377 r. Książę Władysław Opolski nadał Mikołajowi zwanemu Żelazna Głowa sołectwo we wsi Radymno, z prawem pobierania czynszów od kramów. Królowa Maria (córka Ludwika Węgierskiego) w 1384 r. darowała Radymno biskupom przemyskim.

W 1431 r. król Władysław Jagiełło nadał wsi Radymno prawa miejskie z przywilejem cotygodniowych, wtorkowych targów i dorocznego jarmarku na Świętego Wawrzyńca, potwierdzonym w 1467 r. przez króla Kazimierza Jagiellończyka. Z racji położenia przy splawnej rzece (San) oraz uczęszczanym szlaku handlowym, już w XVI wieku Radymno stanowiło ruchliwy ośrodek targowy i rzemieślniczy z licznymi cechami (m. in. rzeźniczy, sitniczy, czyli powroźniczy). Tutejsi powroźnicy zaopatrywali w liny flotę królewską Władysława IV. Położenie geograficzne z jednej strony było czynnikiem stymulującym rozwój, z drugiej zaś przyczyniało się do częstych zniszczeń wojennych (w 1488 r. Wołosi, w 1502 r. i w 1624 r. Tatarzy). Drewniana zabudowa i duży przepływ ludności sprzyjały niszczącym pożarom (1603 r., 1638 r., 1647 r.). Miasto jednak ciągle na nowo wznosiło się z ruin. Pomimo zbudowania w 1625 r. wałów i parkanów, Radymno było zdobywane kolejno przez Szwedów w 1656 r. i Węgrów Rakoczego w 1657 r. Później nastąpił okres wzlotów i upadków z przewagą tych drugich i nawet nadanie przywileju „na fundamencie dawnych praw” przez biskupa Wacława H. Sierakowskiego, celem podniesienia z ruin, nie spowodowało wyraźnego rozwoju miasta.

Rozwój miał miejsce w połowie XVIII w. Radymno posiadało 1200 mieszkańców i 154 domy, 3 kościoły, szpital dla ubogich, szkołę parafialną i 2 cegielnie. Dopiero XIX w. przyniósł większe ożywienie. W latach 1857-67 Radymno było siedzibą powiatu, w 1893 r. powstał urząd podatkowy, w 1884 r. zawiązane zostało Towarzystwo Powroźnicze, a w 1893 r. zbudowano nowy zakład powroźniczy, w 1874 r. otwarto nową szkołę. Powstały w tym okresie Towarzystwo Oświaty Ludowej, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Straż Ogniowa, wybudowano obszerny ratusz (przełom XIX-XX w.). Pod koniec XIX w. Radymno liczyło 2700 mieszkańców, a po II wojnie światowej 3500. Po wyzwoleniu reaktywowano Pierwsze Krajowe Towarzystwo Powroźnicze oraz utworzono powiat radymniański, który istniał do 1960 r. W latach 60-tych XX w. rozpoczął się kolejny etap rozwoju gospodarczego, powstały nowe zakłady pracy, m.in. Zakład Eksploatacji Kruszywa (w 1968 r.), mający znaczący wpływ na ukierunkowanie rozwoju Radymna poprzez powstały po eksploatacji zbiornik wodny o powierzchni ok. 70 ha, stanowiący szansę rozwoju turystyki.

5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy¹⁰

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Na zasoby dziedzictwa kulturowego Miasta Radymna składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamej dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

➤ Układ urbanistyczny miasta

Do połowy X wieku obszar historycznej ziemi przemyskiej, zamieszkiwało słowiańskie plemię Lędzian pozostające w orbicie wpływów państwa polskiego i czeskiego. Po 981 r. wchodziło w skład Rusi Halicko-Włodzimierskiej, a po podbojach Kazimierza Wielkiego do Polski. Kazimierz

¹⁰ na podstawie: Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Radymno na lata 2015-2019

Wielki przeprowadził na tym terenie akcję osadniczą w wyniku, której powstało szereg miast i osad w tym wieś Radymno. Dokument osadniczy pochodzi z 1366 r. Zezwala on na osadzenie wsi na polach zwanych Radomie - Radymno na czternastu łanach z przeznaczeniem dwóch łanów na sołectwo, dwóch na kościół i jednego łanu na pastwisko.

W 1377 r. Władysław Opolski nadał Mikołajowi zw. Żelazna Głowa sołectwo we wsi Radymno, a w 1384 r. stała się własnością biskupstwa przemyskiego. Prawa miejskie nadał osadzie Władysław Jagiełło w 1431 r. W tym czasie Radymno było już dobrze zorganizowaną osadą. W dokumencie lokacyjnym zawierającym przywileje dla osady i jej mieszkańców oraz powinności względem władz, nie ma żadnej wzmianki odnośnie zmiany ewentualnej lokalizacji oraz rozplanowania miasta. Niewątpliwie więc miasto rozwijało się na miejscu osady, a jego układ przestrzenny powstał w wyniku stopniowych przekształceń.

Początki tworzenia się układu urbanistycznego są nieznane. Najwcześniejsze przekazy odnośnie wyglądu miasta w formie opisowej zawarte są w lustracji biskupa Waclawa Sierakowskiego z 1748 r., natomiast dokładny przekaz kartograficzny to plan katastralny z 1849 r., przedstawiający stan narysu planu miasta w tym okresie.

Miasto posadowione jest na sporym wzniesieniu opadającym od rynku w kierunku północnym i wschodnim ku dolinie Sanu. Teren miasta od południa i wschodu opływa także wpadająca do Sanu rzeka Rada. Miejsce posiada zatem doskonałe warunki obronne. Kwadratowy rynek usytuowany jest centralnie w stosunku do całego obszaru miasta. Z rynku wybiega osiem ulic, pięć z naroży placu i trzy ze środków pierzei. Ukośnie przecina rynek droga z północno-zachodniego narożnika do środka pierzei wschodniej. Ta droga zwana w okresie Galicji Traktem Wiedeńskim, biegnąca z północnego zachodu na południowy wschód, wytyczona została w XVIII w. Średniowieczny szlak handlowy z Sandomierza przez Jarosław, Przemyśl do Lwowa przebiegał na terenie Radymna ulicami Mickiewicza i Lwowską, a więc przecinał rynek w kierunku równoleżnikowym.

Był to, zatem układ symetryczny oparty o dwie osie krzyżujące się w centrum rynku: wschód-zachód wyznaczoną przez szlak handlowy - dzisiejsze ulice Lwowską i Mickiewicza, oraz północ - południe przebiegającą ulicami: Zamkniętą, dawną Kościelną i nieistniejącą obecnie ulicą w pierzei południowej zwaną w lustracji z 1748 r. „ulicą poprzeczną z miasta na tył”. Lustracja przy opisie miasta wymienia po jednej ulicy w północnych narożach rynku, biegnących w kierunku północnym, jedną w narożu południowo - zachodnim, natomiast w narożu południowo - wschodnim dwie ulice: w kierunku wschodnim - Cerkiewną, obecną Piekarską i w kierunku południowym Wodną, obecnie Kilińskiego. Możliwe, że pierwotna koncepcja planu przewidywała w narożach jedną ulicę, a wytyczenie ulicy Cerkiewnej było sprawą późniejszą i wynikało z potrzeby bezpośredniego połączenia miasta z cerkwią. Niewykluczone jednak, że planowane były w narożach dwie ulice, lecz w rezultacie nie zostały wytyczone względnie wytyczono je, ale zostały zatarte późniejszą zabudową.

Pierzeje rynkowe są mniej więcej jednakowej długości około 125 metrów. Bloki przyrynkowe podzielone były na parcele budowlane zapewne równej szerokości. Obecna ich liczba w poszczególnych blokach jak również podawana w lustracji jest już sprawą późniejszych wtórnych podziałów względnie połączeń. Prawdopodobnie w każdym bloku było 10 parcel o szerokości około 11,50 m. Głębokość działek obecnie wynosi od 58 do 67 metrów. Należy przyjąć że głębokość parcel pierwotnie była równa i wynosiła około 65 metrów. Zdecydowanie mniejsza głębokość - 29 metrów, części parcel w bloku północnym wynika z usytuowania po stronie północnozachodniej kościoła.

Parcelacja objęła tylko bloki przyrynkowe, ulice zatyłne były niejako granicą miasta. W XVIII w. poza dzisiejszą ulicą Legionów występował już wał miejski. Lustracja określa niektóre domy przy tej ulicy „pod wałem miejskim.”

Plan katastralny Radymna pokazuje obszar miasta, który poza wyraźnie rysującym się kwadratem centrum, jakie wyznaczają ulice zatyłne, rozciąga się wzdłuż osi wschód - zachód, która to oś przechodzi z ulicy Lwowskiej w ulicę Zachariasiewicza, nazywaną w XVIII wieku „ulicą ku przeprawie”. Wzdłuż niej występują parcele siedliskowe o kierunku prostopadłym do drogi. Podobnie jest również po stronie zachodniej przy ulicy Mickiewicza. Możliwe, że te części miasta stanowią pozostałość wcześniejszego osadnictwa.

Wiadomo, że miasto powstało w miejscu istniejącej wsi, która rozwijała się w oparciu o szlak komunikacyjny. Zapewne była to wieś typu ulicowego z centrum w postaci rozszerzenia ulicy, może w miejscu obecnego rynku, względnie przy rozwidleniu dróg: do Przemyśla i ulicy ku przeprawie na Sanie, rozciągająca się w kierunku wschodnim wzdłuż ulicy Zachariasiewicza i zachodnim wzdłuż

ulicy Mickiewicza. Wieś posiadała kościół prawdopodobnie usytuowany od początku w obecnym miejscu.

Po nadaniu osadzie praw miejskich przystąpiono do wyznaczenia centrum miasta, czyli rynku, który w zamierzeniu miał mieć kształt regularnego kwadratu z dwiema osiami przecinającymi się w jego centrum oraz z blokami zabudowy rynkowej o tylnych granicach powtarzających kształt kwadratu. Ten plan wytyczony został w terenie już z pewnymi błędami ze względu na ukształtowanie powierzchni jak również jego wcześniejsze zainwestowanie: - przebiegi istniejących dróg, istnienie wsi, lokalizacja kościoła. Pewne odstępstwa od regularności planu mogły nastąpić w późniejszych okresach. Obecnie ukośny kierunek wybiegającej z naroża rynku ulicy Kilińskiego może spowodowany został chęcią skrócenia drogi po wodę o czym świadczy określenie jej w lustracji - „ulica którą ludzie po wodę chodzą”. Pierwotnie mogła być prostopadłą do rynku. Pomimo tych odstępstw narys planu Radymna powstał niewątpliwie w oparciu o schemat układu krzyżowego często stosowanego w planach średniowiecznych odnośnie rynku. Zaś nową cechą jest powtórzenie kwadratowego kształtu w zewnętrznym obrysie miasta.

W XV w. tereny poza ulicami zatylnymi były polami uprawnymi. Za najwcześniejsze przedmieścia Radymna uważane są tzw. „Nowa Miecierza”, teren trudny do zidentyfikowania oraz Skołoszów, obecnie wieś niepowiązana z układem miejskim. Rzeczywiste przedmieścia powstały w Radymnie znacznie później. Były to przedmieścia: Górne - na północ od rynku i Dolne - na południe nad Radą.

Na południowo-wschodnim przylegającym do miasta obszarze w 1443 r. zbudowano dwór biskupi. Wybrano pod lokalizację teren o naturalnych cechach obronnych - wzgórze okolone korytami rzek Rady i Sanu. Ponadto wokół dworu istniały urządzenia obronne, które jednocześnie chroniły miasto nie posiadające jeszcze własnych obwarowań. Obwarowania miejskie wybudowano dopiero w XVI w. Były to prawdopodobnie umocnienia drewniano-ziemne. Przebieg linii obwarowań można odtworzyć na podstawie informacji zawartych w lustracji, są to następujące określenia - ogródek pod wałem miejskim, - spod wału uliczka - chałupa pod samym wałem - chałupa postawiona na wale, które wskazują na to, że wał obronny przebiegał od gościńca przemyskiego na zachód wzdłuż Rady, po zewnętrznej stronie dzisiejszych ulic Legionów, Cichej i dochodził do kościoła farnego. Ulica 3 Maja czyli „Gościniec do Zamojśców” znajdował się już poza wałem.

Wiadomo, że istniały w Radymnie dwie bramy miejskie, Jarosławska przy wjeździe do miasta od strony Jarosławia, w okolicy skrzyżowania ulicy Mickiewicza i Cichej oraz Przemyska przy wyjeździe z miasta w kierunku Przemysła, w okolicy miejsca gdzie Rada przecina gościńiec przemyski. Były to na pewno budowle drewniane, szybko bowiem uległy zniszczeniu, w XVIII w. już nie istniały. Od strony wschodniej i północnej nie zbudowano obwarowań gdyż naturalną obronę gwarantowały miastu skarpy wzgórze i koryta rzek.

Do końca XVII w. zabudowa Radymna była drewniana łącznie z kościołem farnym, ratuszem zbudowanym po 1443 r., oraz wybudowanym w 1628 r. kościołem św. Ducha ze szpitalikiem. Świątynia ta usytuowana była w okolicy Bramy Jarosławskiej.

Wcześniej, bo w 1562 r. zbudowano wewnątrz miasta drewnianą cerkiew. Była to już druga prawosławna świątynia Radymna, pierwsza znajdowała się poza miastem prawdopodobnie na terenie przedmieścia Dolnego. Nowa cerkiew zajęła teren od strony wschodniej w okolicy Bramy Przemyskiej.

W związku z rozwojem handlu na terenie Radymna rynek pomimo sporych rozmiarów już nie wystarczał do celów handlowych. Więc na przedmieściu Górnym powstał drugi plac targowy zwany „Psim Rynkiem”, przeznaczony do handlu bydłem.

W pierwszej połowie XVIII w. istniały w Radymnie wszystkie główne elementy jego układu przestrzennego: murowany kościół św. Wawrzyńca i cerkiew, drewniany kościół św. Ducha, ratusz oraz bramy miejskie i obwarowania będące jednak już w złym stanie. Jak wynika z lustracji były w mieście niemal wszystkie istniejące obecnie ulice.

Największa zmiana w układzie przestrzennym Radymna nastąpiła w 1775 r. Spowodowana została zmianą przebiegu głównej arterii komunikacyjnej - gościńca cesarskiego na odcinku pomiędzy wsią Ostrów a Radymnem. Z poprzedniego kierunku od strony południowo - zachodniej przesunięta została na północny - zachód. Główny wjazd na rynek znalazł się teraz w północno - zachodnim narożniku obok kościoła farnego. Droga przecięła rynek ukośnie. Ta inwestycja pociągnęła za sobą zmiany w zabudowie północnej i zachodniej pierzei rynku.

W tym czasie układ przestrzenny Radymna zubożony został o bryłę kościoła św. Ducha, który nieremontowany uległ całkowitemu zniszczeniu.

Budowa w latach 1855-1861 kolei żelaznej z Krakowa do Lwowa nie miała większego wpływu na układ przestrzenny Radymna gdyż linia przeprowadzona została w znacznej odległości od centrum miasta krzyżując się z gościńcem przemyskim. Linia kolejowa zdecydowanie oddzieliła teren Radymna od Skołoszowa uważanego za jego przedmieście. Wzdłuż traktu przemyskiego, czyli dzisiejszej ulicy Lwowskiej powstawała zabudowa o charakterze przedmiejskim. W 1880 r. po zachodniej stronie ulicy pod miastem wybudowane zostały koszary piechoty. W późniejszym okresie około 1890 r. na terenie Skołoszowa, na północ od obecnej ulicy Złota Góra powstały koszary kawalerii.

W drugiej połowie XIX w. przeprowadzono regulację Sanu. Koryto rzeki odsunięte zostało od miasta w kierunku wschodnim, wybudowano most na Sanie, i drogę w stronę Duńkowic i dalej przez Jaworów do Lwowa. W 1888 r. przy drodze w kierunku mostu na Sanie dzisiejszej ulicy Budowlanych wyznaczony został teren pod cmentarz. Zapewne wcześniej na północny - zachód od miasta wśród pól założony został cmentarz żydowski - zarejestrowany jest na planie katastralnym.

Z końcem XIX w. drewniana zabudowa stopniowo zamieniana była na domy murowane, ale jeszcze w większości parterowe. W zachodniej pierzei rynku wzniesiona została murowana piętrowa synagoga. Przy ulicy Mickiewicza wybudowano również piętrowy budynek Szkoły Ludowej.

Na rynku w miejscu drewnianego ratusza na przełomie XIX/XX w. wybudowano ratusz piętrowy z wieżą zegarową, a w okresie międzywojennym halę targową.

Duże zniszczenia w układzie przestrzennym Radymna spowodowały wojny światowe. Podczas I wojny zniszczony został dwór biskupi. W 1939 r. zniszczeniu uległ ratusz.

Około 1960 r. nastąpiła dalsza destrukcja układu przestrzennego Radymna, rozebrana została cerkiew, która nieremontowana popadła w ruinę. W miejscu cerkwi wybudowany został budynek szkoły.

Do połowy XX w. zasięg terytorialny Radymna niewiele się zmienił w stosunku do obszaru miasta zarejestrowanego na planie katastralnym z 1849 roku. Luźna zabudowa powstawała wzdłuż głównych tras wylotowych. Przy trasie jarosławskiej, dzisiejszej ulicy Słowackiego powstała cegielnia, a na wschodnim obrzeżu żwirownia. Nad Sanem na terenie dawnej żwirowni powstał duży zbiornik wodny. Kolejny zbiornik wodny, ale dużo mniejszy powstał w południowej części miasta na rzece Radzie, co wzbogaciło naturalny krajobraz Radymna.

Wyraźne rozszerzenie terenów zabudowanych nastąpiło z końcem XX i na początku XXI w., w części południowo - wschodniej Radymna pomiędzy ulicą Budowlanych i linią kolejową. Powstało tu osiedle zabudowy wielorodzinnej tzw. Osiedle Jagiełły oraz osiedle zabudowy jednorodzinnej przy ulicy Złota Góra. W tym rejonie zbudowano także murowany kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusa. Kolejna zrealizowana inwestycja to obwodnica omijająca miasto po stronie zachodniej, która nie do końca spełniła oczekiwania w zakresie zmniejszenia ruchu kołowego. Nadal jest on bardzo duży w obrębie Rynku. Tereny przy obwodnicy stopniowo zabudowywane są domami jednorodzinnymi.

W II połowie XX w. nastąpiły zmiany w zabudowie Rynku. W pierzei południowej wybudowane zostały piętrowe budynki poczty i domu handlowego, a w latach ostatnich dwa nowe budynki w pierzejach zachodniej i wschodniej, wprawdzie dostosowane gabarytami do sąsiedniej zabudowy, ale rozwiązania ich elewacji kolidują z historyczną zabudową. Znacznej destrukcji uległ zespół folwarczny biskupów przemyskich przez zlokalizowanie na tym terenie marketu „Biedronka”.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że układ przestrzenny Radymna jest wynikiem sprzężenia dwóch elementów osadniczych - wsi ulicowej, założonej w oparciu o szlak komunikacyjny, z planem miasta wytyczonym po nadaniu osadzie praw miejskich w 1431 r. Ważnymi czynnikami osadotwórczymi oprócz szlaku komunikacyjnego były warunki topograficzne - wzniesienie terenu oraz koryta rzek Sanu i Rady, stanowiące naturalną obronę miasta. Wzorcem dla wytyczonego miasta był schemat układu krzyżowego z kwadratowym rynkiem i dwiema głównymi ulicami przecinającymi się w jego centrum. W XVI w. miasto otrzymało od strony zachodniej i południowej obwarowania drewniano - ziemne z dwiema bramami wjazdowymi. Deformację układu przestrzennego spowodowała budowa traktu wiedeńskiego wprowadzającego ruch kołowy na rynek po linii ukośnej. Pomimo pewnych zniekształceń zachował się zasadniczy narys planu. Również czytelna jest linia

obwarowań, którą wyznaczają dzisiejsze ulice - Okrzei, Cicha i Legionów, będące niegdyś ulicami podwalnymi. O ile rynek w narysie zachował oryginalną formę, to w terenie zatracony został zupełnie historyczny charakter tego miejskiego placu, obecnie zadrzewionego, pełniącego funkcję parkingu.

W ciągu wieków zmieniała się sylweta miasta, zmieniały się gabaryty zabudowy oraz dominanty wysokościowe. Szczytowymi okresami pod tym względem był wiek XVIII kiedy w sylwecie miasta rysowały się trzy elementy wysokościowe, dwa kościoły i cerkiew oraz początek XX w. z sylwetą z wieżami kościoła i ratusza. Do niedawna dominantą był jedynie kościół św. Wawrzyńca, ostatnio w panoramie widzianej od strony południowej przybyła wieża nowego kościoła.

Historyczna zabudowa Radymna, dzisiaj na ogół w złym stanie technicznym, stanowi wielką wartość tożsamościową dla miasta. Pozostaje świadkiem i symbolem jego miejskiego charakteru i municypalnych funkcji. Odzwierciedla kierunki polityki miejskiej, status ekonomiczny i społeczny oraz ambicje wspólnotowe i osobiste ówczesnych inwestorów. Świadczy o różnorodności kulturowej i wyznaniowej Radymna. Rynkowe kamienice i budynki użyteczności publicznej są w zakresie formy i dekoracji architektonicznej typowe dla małych polskich miast. Jednocześnie kubaturowe budynki koszar, synagoga w Rynku i pozostałości dworskiego założenia biskupów przemyskich nadają specyficzny rys oryginalności układowi urbanistycznemu i sylwecie miejskiej Radymna wzmocnionych krajobrazem naturalnym Sanu i Rady.

➤ **Architektura sakralna**

Zespół kościoła parafialnego p. w. św. Wawrzyńca i Sebastiana

Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca i Sebastiana, murowany, zbudowany w latach 1723 - 1725 w miejscu wcześniejszej drewnianej fary. Usytuowany przy wjeździe do miasta od strony północnej. Trójnawowy, z wysoką nawą główną i dużo niższymi nawami bocznymi. Część środkowa nakryta stromym dwuspadowym dachem ze strzelistą ażurową sygnaturką pośrodku. Elewacja frontowa, w dolnej części rozczłonkowana pilastrami podtrzymującymi profilowany gzyms, zwieńczona jest trójkątnym szczytem z wolutowymi spływami i stożkowymi sterczynami po bokach. Wejście główne ujęte jest w ozdobny portal flankowany pilastrami z półokrągłym tympanonem u góry. Również wyposażenie wnętrza kościoła w większości z I połowy XVIII w., tj. ołtarze, ambona, chrzcielnica i polichromia reprezentują styl barokowy. Kościół poza wartościami architektonicznymi jest ważnym elementem układu urbanistycznego Radymna, stanowi dominantę wysokościową w panoramie miasta widocznej od strony północno - zachodniej, wschodniej i południowej.

Dzwonnica murowana zbudowana w 1729 r., przebudowana w 1891 r., dwukondygnacyjna z trzema arkadami w części dolnej, mieszczącymi dzwony, z czteroboczną częścią górną zwieńczoną ażurową wieżyczką.

Plebania budynek murowany zbudowany z końcem XIX w., parterowy, o urozmaiconej bryle, z trójosiową facjatą na osi mieszczącą pomieszczenia użytkowe na poddaszu, z przeszkloną werandą na osi elewacji frontowej i filarowym gankiem wejściowym przy elewacji tylnej.

Bóżnica murowana zbudowana około 1900 r., obecnie użytkowana na cele handlowo-magazynowe. Budynek usytuowany w południowo - zachodnim narożu rynku, dwukondygnacyjny, na rzucie zbliżonym do kwadratu, nakryty dachem czterospadowym, uskokowym. Elewacja frontowa neoklasycystyczna, rozczłonkowana jest pionowo lizenami, zwieńczona profilowanym gzymsem.

➤ **Architektura świecka**

Zespół dworski biskupów przemyskich usytuowany na terenie południowo - wschodniego obrzeża miasta przy wyjeździe w kierunku Przemyśla.

Dwór przy ulicy Budowlanych, murowany zbudowany około 1920 r., parterowy, z użytkowym poddaszem, z kolumnowym portykiem przy elewacji wschodniej, z dachem wielospadowym pokrytym dachówką ceramiczną. Ukształtowanie bryły charakterystyczne dla architektury dworskiej. Budynek w dobrym stanie technicznym po remoncie kapitalnym.

Spichlerz przy ulicy Budowlanych murowany, zbudowany na początku XX w., dwukondygnacyjny, z dachem naczółkowym pokrytym dachówką ceramiczną.

Zespół folwarczny biskupów przemyskich usytuowany przy ulicy Lwowskiej nr 9.

Brama wjazdowa z wjazdem flankowanym wysokimi czworokątnymi słupami, z przejściem po stronie południowej ograniczonym niższym słupem. Zachowane ślady wewnętrznej alei dojazdowej.

Spichlerz murowany dwukondygnacyjny z dachem dwuspadowym, obecnie pełniący funkcję magazynowo-handlową.

Rządcówka budynek murowany parterowy z ganeczkiem na osi elewacji.

Czworak przy ulicy Lwowskiej 18 murowany, piętrowy z dachem dwuspadowym, elewacje o dekoracji ramowej rozczłonkowane są lizenami. Na osi elewacji frontowej w partii dachu występuje naczółek z opływowymi bokami. Elewacje boczne zwieńczone są wolutowymi szczytami.

➤ **Budynki użyteczności publicznej**

Hala Targowa - budynek murowany usytuowany na środku rynku, zbudowany około 1938 r. obok ratusza. Założony na rzucie wydłużonego prostokąta, ma urozmaiconą bryłę z wyższą częścią środkową i niższymi częściami bocznymi, z kwadratowymi wieżyczkami w południowych narożach nakrytych szpiczastymi hełmami. Wzdłuż elewacji południowej występują arkadowe podcienia.

W części środkowej parteru elewacji wschodniej występuje czteroarkadowy podcień dostępny po schodach, górna część zwieńczona jest trójkątnym szczytem.

Budynek Szkoły Ludowej przy ulicy Mickiewicza zbudowany na początku XX w., piętrowy z pięcioosiową elewacją frontową, rozczłonkowaną pionowo lizenami, poziomo gzymsami, z boniowanymi narożami. W okresie powojennym został rozbudowany w kierunku zachodnim i pozbawiony elementów wystroju elewacji - boni, i obramień okiennych. Zachowała się natomiast podstawowa dyspozycja przestrzenna elewacji.

Budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” murowany, zbudowany na początku XX w., z salą widowiskową. Usytuowany w linii zabudowy ulicy Lwowskiej, jednopiętrowy, wschodnia elewacja rozczłonkowana jest półkolumnami z jońskimi kapitelami podtrzymującymi ozdobny tympanon.

Zespół budynków koszar piechoty przy ulicy Lwowskiej, pochodzący z około 1880 r., siedem budynków o reprezentacyjnym eklektycznym charakterze, zbudowanych według projektów opracowanych w austriackim Ministerstwie Wojny we Wiedniu.

Zespół budynków kosza kawalerii przy ulicy Złota Góra, zbudowany około 1890 r., złożony z budynków koszarowych mieszkalnych - żołnierskich i oficerskich, stajni magazynów oraz ujeżdżalni o konstrukcji ścian z „muru pruskiego”, będącej rzadkością na terenie regionu przemyskiego.

Zespół budynków kolejowych z II połowy XIX w., stacja kolejowa o urozmaiconej bryle, parterowa, z użytkowym poddaszem, w części środkowej wysuniętej przed front budynku, nakryta dachami dwuspadowymi. Elewacje rozczłonkowane pionowo lizenami. Budynek administracyjno - mieszkalny piętrowy, elewacja frontowa ośmioosiowa z dwuosiowym ryzalitem na środku, rozczłonkowana poziomo kostkowymi fryzami.

Wodociągowa wieża ciśnień z końca XIX w., murowana dwukondygnacyjna, z dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Elewacja frontowa dolnej kondygnacji zwieńczona gzymsem z otworami zamkniętymi półokrągło. Druga kondygnacja nadbudowana została po 1945 r.

➤ **Zabudowa przemysłowa**

Zespół budynków dawnego Towarzystwa Powroźniczego przy ulicy 3 Maja, murowany, wybudowany w 1853 r., złożony z budynku administracyjnego i hali produkcyjnej.

Cegielnia murowana z końca XIX w., z murowanym kominem.

Wiadukt kolejowy murowany, arkadowy, z II połowy XIX w.

➤ **Zabudowa mieszkaniowa**

Do połowy XIX w. na ogół drewniana, parterowa. W 1849 r. przy rynku były tylko trzy domy murowane, dwa przy wylocie z rynku ul. Mickiewicza i jeden w pierzei wschodniej przy ulicy Lwowskiej. Kontynuacją najstarszych domów parterowych są murowane budynki przy Rynku 3, 21, 28, 29, 30 i przy ulicach Sobieskiego 3, 3 Maja 4, Mickiewicza 10, Piłsudskiego 1.

Na ogół były to domy trójosiowe z sienią na środku lub w osi bocznej. Elewacje miały dekorację ramową, tj. lizeny w narożach i zwieńczenie ścianką kolankową z gzymsami lub tylko

gzymsem. W elewacjach domów Rynek 28, 29 i 3 pod gzymsem występuje fryz kostkowy. Okazalszy typ domu reprezentuje dom Rynek 3, z szeroką sienią w osi środkowej, z ozdobnymi nadokiennikami i fryzem kostkowym pod gzymsem wieńczącym.

Bogatszy wystrój elewacji mają również domy przy ul. Mickiewicza nr 10 i ul. 3 Maja nr 4, w których okna ujęte są w obramienia z profilowanej opaski i opaski z uszakami u góry. W budynkach przy Rynku 21, 28, 29 i 30 wymieniono nie tylko stolarkę okienną, ale również kształty otworów okiennych, co niekorzystnie zmieniło wygląd elewacji. W domu przy ulicy Mickiewicza 10 zmieniono stolarkę, ale zachowano kształt okien. Oryginalna stolarka oraz wykrój okien utrzymany jest w budynkach 3 Maja 4 i Piłsudskiego 1. Dom przy ulicy Sobieskiego 3 ma zachowany oryginalny wystrój elewacji, ale jest w bardzo złym stanie technicznym.

Urozmaicone bryły w typie willi reprezentują domy przy ulicy 3 Maja nr 7/9, 12, 13, i 33. Dom nr 12 z czteroosiową elewacją z płytkim dwuosiowym ryzalitem na środku zwieńczonym attyką z tralkami. Dom nr 33 ma też płytki ryzalit zakończony szczytem z wnęką na figurkę. Domy nr 7/9 i 13 z wysuniętymi ryzalitami zwieńczonymi szczytami ze sterczynami i szczytem uskokowym. W części budynku nr 7/9 zmieniona została stolarka i kształty okien, co niestety niekorzystnie wpłynęło na wygląd domu, ponadto jest on w złym stanie technicznym.

Piętrowe kamienice zaczęto wznosić z końcem XIX i na początku XX w. głównie przy rynku, później również przy ulicach sąsiednich. Kamienice rynkowe w większości utrzymane są w charakterze architektury eklektycznej. Kamienice Rynek nr 4, nr 5, nr 10 nr 14, i 34, usytuowane na wąskich działkach, są trójosiowe, czteroosiowe i pięcioosiowe z sienią przechodnią na osi. Elewacje frontowe kamienic rozczłonkowane są poziomo gzymsem między-kondygnacyjnym, zwieńczone ściankami kolankowymi. Dodatkową dekoracją elewacji kamienic nr 4, 5, i 14, są profilowane opaski okienne, boniowanie w parterach kamienic nr 4 i 5 oraz balkony z ażurowymi balustradami w kamienicach nr 4, nr 5, nr 14 i nr 34. Podobne trój- i pięcioosiowe kamienice występują przy ulicy Lwowskiej nr 3, nr 4, nr 5 i nr 7 z tym, że elewacje kamienic nr 3 i nr 4 mają bogatszy wystrój.

W kamienicy Lwowska nr 3 w płycinach podokiennych, nad oknami i w ścianie kolankowej występują sztukaterskie girlandy, niestety zmienione kształty otworów okiennych na piętrze zepsuły wygląd elewacji. W kamienicy Lwowska nr 4 okna piętra w profilowanych opaskach zwieńczone są naczółkiem z ornamentu roślinnego z owalną tarczą w środku, a w ścianie kolankowej występują medaliony i fryz kostkowy. Trzy kamienice rynkowe o szerokich frontach zlokalizowane zostały na dwóch lub trzech pierwotnie węższych połączonych działkach. Dziewięcioosiowa elewacja kamienicy nr 8 z wydatnymi gzymśami flankowana jest dwuosiowymi ryzalitami, elewacja kamienicy nr 17 siedmioosiowa ma trójosiowy ryzalit w części środkowej, zaś w częściach bocznych na piętrze balkony. Inny charakter reprezentuje elewacja kamienicy Rynek nr 24 z bramą wjazdową w osi bocznej ze zwieńczeniem w osi środkowej w postaci tympanonu. Reprezentacyjny charakter mają kamienice narożne dwu-frontowe: Rynek nr 2, nr 12, nr 14, nr 15, przy ulicy Lwowskiej nr 6, oraz Sobieskiego 5. Jednoosiowe ścięte naroża budynków Rynek nr 14, nr 17 i Piekarska nr 4/6 zaakcentowane są na piętrze balkonami. Na szczególną uwagę zasługuje kamienica Lwowska nr 6, o zaokrąglonym trójosiowym narożu, wypiętrzoną ponad poziom dachu, z górną kondygnacją rozczłonkowaną pionowo lizenami pomiędzy, którymi w narożu występują ozdobne medaliony. Okna piętra zamknięte półokrągło ujęte są w opaski ze zwornikami u góry. Dekoracji elewacji narożnika dopełnia balkon oparty na ozdobnych metalowych wspornikach Drugą wyróżniającą się w zabudowie Radymna budowlą była kamienica przy ulicy Sobieskiego 5 mieszcząca niegdyś aptekę. Fasada ze ściętym narożnikiem ma bogatą dekorację architektoniczną z elementami nawiązującymi do renesansu i baroku Ten bardzo ważny element układu urbanistycznego Radymna z racji usytuowania przy wjeździe do miasta w sąsiedztwie zespołu kościelnego aktualnie jest w stanie prawie ruiny.

Poza rynkiem i głównymi wjazdami do miasta historyczna piętrowa zabudowa jest nieliczna. Przy ulicy Mickiewicza są dwie kamienice piętrowe nr 7 i nr 28. Elewacja kamienicy Mickiewicza nr 7 po przeprowadzonych remontach pozbawiona została elementów wystroju, zmieniono też kształt okien, natomiast zachowane zostały oryginalne drzwi wejściowe i częściowo wewnętrzne oraz schody z ozdobną metalową balustradą. Również w elewacji kamienicy Mickiewicza nr 28 zmieniono kształty okien i prawdopodobnie zredukowano elementy wystroju pozostawiając jedynie gzymś wieńczący i uskokowy naczółek ponad dachem na osi budynku. We wnętrzu zachowała się stolarka drzwiowa i schody z balustradą metalową.

Drewnianej zabudowy na terenie Radymna zachowało się niewiele, najwięcej przy ulicy Budowlanych oraz parę domów w centrum miasta. Pochodzą głównie z lat 30-tych XX w. Parterowe, z dachami dwuspadowymi, oszalowane pionowo. Deski szalowania szczytów wycięte są u dołu w zęby. Mają trójosiowe elewacje frontowe z wejściem na osi niekiedy poprzedzonym gankiem (Budowlanych nr 21 nr 35) i dwuosiowe elewacje boczne, szczytowe. W wielu domach wymieniona została stolarka okienna na okna z PCV co więcej zmieniono kształt okien przez co zatraciły one zabytkowy charakter.

➤ **Cmentarze**

Cmentarz rzymsko-katolicki przy ulicy Budowlanych założony w I połowie XIX w., ogrodzony ceglany arkadowym murem. Główny wjazd oraz boczne przejścia flankowane są filarami z czterospadowymi daszkami z dachówek. Otwory zamknięte są metalowymi ażurowymi bramami. Również w arkadach muru występują ozdobne kraty. W centrum cmentarza usytuowana jest kaplica murowana w stylu neogotyckim. Na cmentarzu znajdują się cenne nagrobki z przełomu XIX/XX w., często upamiętniające zasłużonych dla Radymna obywateli.

Cmentarz żydowski zlokalizowany w północno-wschodniej części Radymna w dużej odległości od miasta. Obecnie zarośnięty, zaniedbany i trudno dostępny.

Cmentarz wojenny stanowi obecnie część cmentarza komunalnego usytuowanego na zachód od miasta. Cmentarz komunalny założony w 1990 r., objął istniejący cmentarz wojenny jako wydzieloną kwaterę - prostokąt, obsiany trawą, na nim ustawionych jest 10 prostych betonowych krzyży bez napisów.

➤ **Kapliczki**

Murowana kapliczka w stylu neogotyckim usytuowana jest przy ulicy Mickiewicza. Założona na rzucie kwadratu z trapezowo zamkniętą częścią tylną, z dachem wielospadowym pokrytym blachą. Elewacja frontowa ceglana zwieńczona jest trójkątnym szczytem z tondem w środku. Otwór wejściowy, ostrołukowy zamknięty jest metalowymi przeszkłonymi drzwiami. Również w otworach okiennych, w elewacjach bocznych są metalowe ozdobne okna.

Kapliczka murowana w formie kwadratowego obelisku z małą wnęką, zwieńczonego półokrągłym naczółkiem i metalowym krzyżem, która usytuowana była przy drodze do Młynów przeniesiona została na ulicę Złota Góra. Ponadto w obrębie miasta występują krzyże: – metalowy przy ulicy Mickiewicza oraz dwa kamienne na Zasaniu. Usytuowane wśród drzew są malowniczym elementem krajobrazu. Na Rynku usytuowana jest figura Matki Boskiej ustawiona na kolumnie.

5.2.4 Zabytki ruchome

Zabytki ruchome miasta Radymna to wyposażenie wnętrza kościoła p.w. św. Wawrzyńca i Sebastiana pochodzące z II połowy XVII w. i I połowy XVIII w. Są to barokowe i późnobarokowe ołtarze, ambona i chrzcielnica oraz polichromia w zakrystii. Ponadto obrazy również z II połowy XVII w. i I połowy XVIII w., konfesjonał z końca XIX w. neobarokowy oraz ławki i boazerie z okresu międzywojennego.

Ołtarze utrzymane w tonacji brązowej (ołtarz główny, ołtarz Najświętszego Serca Jezusowego, św. Mikołaja, św. Antoniego, ołtarz Matki Boskiej.), granatowo - niebieskiej (św. Anny Samotrzeciej), niebieskiej (ołtarz św. Agnieszki) są bogato zdobione ornamentami złożonymi i posrebrzonymi. Mensy ołtarzowe w formie sarkofagów występują w ołtarzach św. Mikołaja, św. Agnieszki, i Serca Jezusowego. Części środkowe ołtarzy flankowane są kolumnami. Przy kolumnach w ołtarzach - Matki Boskiej i św. Antoniego ustawione są figury świętych. Po bokach obrazów w zwieńczeniach ołtarzy - Serca Jezusowego, Matki Boskiej i św. Antoniego występują postacie Aniołów.

Ołtarz Główny św. Wawrzyńca i Sebastiana z I połowy XVIII w., późnobarokowy, drewniany w ogólnej tonacji brązowej. Podstawę ołtarza stanowią cokoły ustawione uskokowo. Na cokołach po obu stronach części środkowej kulisowo ustawione są kolumny ze złożonymi kapitelami oraz figury czterech ewangelistów. W części centralnej ponad tabernakulum jest wnęką obramiona profilowaną złożoną ramą. W wnęce umieszczony jest krucyfik, a na zasuwie wnęki obraz przedstawiający św. Wawrzyńca. Nad wnęką jest srebrna tarcza w otoczeniu złożonych girland, powyżej owalny obraz

przedstawiający św. Sebastiana, a boki tej części objęte są złożonymi wolutowymi spływami. Całość zwieńczona jest glorią z Gołębicą.

Ambona z I połowy XVIII w., późny barok, zawieszona na filarze z wejściem po schodkach. Korpus pięcioboczny zwężający się ku górze, z profilowanym parapetem i wałkiem u dołu, oparty jest na wsporniku zakończonym szyszką. Całość z bogatą dekoracją snycerską złożoną. W części dolnej występują główki aniołków. Na zapleczu obraz przedstawiający św. Jana Ewangelistę. Baldachim z lambrekinem u dołu, podtrzymywany jest przez aniołki. W podniebieniu występuje gołębicą w glorii. W zwieńczeniu baldachimu są główki aniołków oraz postać Chrystusa Króla w glorii. Płyciny balustrady schodów dekorowane są ornamentem akantowym.

Chrzcielnica z I połowa XVIII w., późny barok, typu kielichowego. Trójstopniowy trzon oparty na ośmiobocznej podstawie dekorowany jest liściem akantu. Czasza zakryta pokrywą zwieńczoną figurami Chrystusa i św. Jana Chrzciela- scena chrztu w Jordanie. Czasza i pokrywa są bogato zdobione.

Malarstwo monumentalne:

Polichromia - barokowa w zakrystii kościoła św. Wawrzyńca, na sklepieniu, ścianach i ościeżach.

Sklepienie - cztery owalne medaliony przedstawiające postacie czterech Ewangelistów w pozycji siedzącej. Medaliony ujęte są monochromatycznym ornamentem okuciowym,

Ściana północna - Ukrzyżowanie z postaciami M. Boskiej, św. Jana, i Marii Magdaleny.

Ściana zachodnia - klęcząca postać fundatora. Ściana wschodnia – postacie św. Pawła i św. Hieronima.

Ściana południowa - nad drzwiami lambrekin, podtrzymywany przez alegoryczne postacie z napisem /CONSUMATUM ANNO DNI 1729 CONSEKRATUM VERO 1730/. Po obu stronach ościeży romby w geometrycznym obramieniu, w rombie z prawej strony jest zegar i napis "VNI /REDDA/TUR", w rombie po lewej stronie leżący lew i napis „MA /IESTATE SE/ CVRUS”.

Malarstwo sztalugowe to obrazy, wchodzące w skład wyposażenia kościoła p.w. śś Wawrzyńca i Sebastiana, pochodzące z II połowy XVII i I połowy XVIII w. Obrazy ołtarzowe oraz inne obrazy znajdujące się w kościele – „Oplakiwanie”, „Pokłon pasterzy”, „Ukrzyżowanie” oraz feretron z Matką Boską z Dzieciątkiem.

Rzeźba - to drewniane rzeźby ołtarzowe - figury świętych i aniołów oraz kamienne rzeźby nagrobkowe. Na uwagę zasługują rzeźby pomnika Józefa Czechowskiego z 1819 r., z urną ustawioną na sarkofagu i klęczącą przy sarkofagu płaczącą postacią kobiety, postać anioła na pomniku z początku XX w. oraz postać chłopca na nagrobku Świechowskiego z 1882 roku. Ponadto rzeźba figura Matki Boskiej na kolumnie ustawiona na Rynku.

Rzemiosło artystyczne:

Stolarstwo. Oprócz drewnianych dzieł sztuki stolarskiej, jakimi są konstrukcje ołtarzowe w kościele śś Wawrzyńca i Sebastiana, na uwagę zasługują konfesjonał neobarokowy z końca XIX w., ławki, szafa i boazerie z okresu międzywojennego. Poza wyposażeniem kościoła wyrobów stolarskich na terenie Radymna zachowało się niewiele. To przede wszystkim stolarka drzwiowa: drzwi w kamienicach przy ul. Lwowskiej nr 5 i 6, Mickiewicza 7 oraz w domach Rynek nr 3, Zachariasiewicza 7, Krasińskiego 7.

5.2.5 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Terenowe badania powierzchniowe metodą AZP (Archeologiczne Zdjęcia Polski) wykonano w Radymnie w październiku i listopadzie 1996 r. Badania prowadzili M. Proksa i J. Młynarski, a konsultacji udzielił S. Czopek. Poprzedziły je kwerendy źródeł pisanych, kartograficznych

i ikonograficznych. Wykazały one istnienie w Radymnie 15 stanowisk archeologicznych (nr 1-8, 11-17). Kilku stanowisk nie udało się zidentyfikować (nr 1-8). Natomiast odkryto kilkanaście nowych stanowisk. Dla każdego stanowiska wykonano Kartę Ewidencyjną Stanowiska Archeologicznego, którą przechowuje Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej i Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków z siedzibą w Przemyśle. Karta zawiera część opisową, szkic lokalizacyjny i bibliografię.

Miasto Radymno, w granicach administracyjnych, występuje na dwóch obszarze AZP: 104-84 i 105-84. Jest to obszar dobrze rozczłonkowany o wysokości względnej do 30 m. Na tym terenie występują głównie gleby gliniaste (lessowe), a nad Sanem sporadycznie mady. Nowe stanowiska odkryto głównie wzdłuż cieków wodnych. Nad Sanem, w obszarze terasy dennej, nie występowały.

Pozyskany materiał archeologiczny był dość dobrze zachowany i pochodził na ogół z okresu wpływów rzymskich i średniowiecza. Część stanowisk określono, jako prahistoryczne bez podania przynależności kulturowej.

Historia znalezisk archeologicznych w Radymnie sięga początków XIX w. Już 26 czerwca 1826 r. wydobyto z Sanu pod Radymnem głowę byka wykonaną z połączanej blachy. W Muzeum Archeologicznym w Krakowie zachował się rysunek głowy i notatka następującej treści: *Ta głowa jest srebrzem wyzłocona i dęta, wielkości tejże, jako bydlęcica mającego lat dwa, rogi tejże głowy mają 14 cali długości.* Dodano też informację o zaginięciu głowy, chociaż w 1873 r. miała być jeszcze eksponowana na wystawie w Krakowie. Niektórzy badacze podważają to ostatnie stwierdzenie (R. Jamka, Epoka żelaza w widłach Wisły i Sanu od około 400 r. przed n. e. do 600 r. n. e. Rocznik Województwa Rzeszowskiego, t. III, 1963 r.). Według Jamki ten unikatowy na skalę Europy środkowej zabytek był pochodzenia celtyckiego, a ornamentyka typowa dla ceramiki kultury przeworskiej. Zapewne głowę byka noszono podczas obrzędów religijnych, podobnie jak współcześnie turonia.

W 1882 r. odnaleziono w Radymnie i przekazano do Muzeum Dzieduszyckich we Lwowie dużą grupę zabytków z epoki brązu. Dzisiaj znajdują się one w Muzeum Narodowym Ziemi Przemyskiej. Są to: 6 tarczek z blachy, 4 wisiorki w kształcie pustego stożka, ok. 200 guziczek-kolców, 10 paciorków spiralnych, 2 ułamki tarczek, kilka ułamków naczyń z grubej blachy brązowej.

Kolejno o zabytkach archeologicznych Radymna pisał B. Janusz „Zabytki przedhistoryczne Galicji Wschodniej”, Lwów 1918 r. Według autora na mogile niwy „Babionka” stała już w II poł. XIV w. figura kamiennej „baby”, zniszczona na rozkaz łańcubskiego biskupa Eryka. Sama mogiła przestała istnieć wskutek wylewów Sanu. Druga podobna figura miała znajdować się w granicach miasta jeszcze w II poł. XVI w. K. Gottfried w pracy „Z przeszłości Radymna”, Rocznik Przemyski, t. X, 1965 r. pisze, że ten kamienny posąg nazywany później pogańską Dianą, usytuowany był na prawym brzegu Sanu tuż pod Radymnem.

W latach 1960-1961 J. Wielowiejski odkrył w Radymnie i przekazał do Muzeum Okręgowego w Rzeszowie 70 fragmentów ceramiki z okresu wpływów rzymskich, 3 fragmenty naczyń nowożytnych, 1 fragment ceramiki kultury trzcinieckiej, 12 fragmentów ceramiki z okresu wpływów rzymskich, 3 fragmenty naczyń nowożytnych.

W latach 1974-1978, w rejonie starorzecza Sanu, podczas pozyskiwania kruszywa przez Zakład Eksploatacji Kruszywa w Radymnie, znaleziono duży zbiór militariów. Został on następnie uzupełniony przez znaleziska pozyskane od mieszkańców, które trafiły do krakowskiego kolekcjonera J. Kozłowskiego. Zbiór liczy kilkadziesiąt sztuk broni: miecze, szablę, broń obuchową, czekan, topory-siekiery, buławy, broń drzewcową, groty włóczni i oszczepów, elementy rzędu i oporządzenia końskiego, nieokreślone przedmioty żelazne.

P.A. Nowakowski w artykule „Analiza archeologiczna militariów z Radymna woj. Przemyskie”, Przemyskie Zapiski Historyczne, R. XI, 1998, uważa, że ten zbiór pochodzi z X-XVI w. i stanowi pozostałość po przeprawie przez San lub spływ łodzią, tratwą, promem. Miało to miejsce w czasie bitwy lub katastrofy łodzi i było rozciągnięte w czasie.

Z lat 90. XX w. pochodzą, przechowywane w Muzeum w Przemyśle, zabytkowe materiały z osady obronnej z palisadą, datowane na X-XIV w. Są to czaszki ludzkie, kubek gliniany późnośredniowieczny, naczynie grupy tarnobrzesckiej, fragmenty naczyń ceramicznych.

Decyzją nr A 759/409 z dnia 11.12.1968 r., z uzupełnieniami z 17.04.2001 r., wpisano do rejestru zabytków stanowisko nr 12 - osada z okresu prahistorycznego. Według Proksy, niektóre stanowiska kwalifikują się do objęcia ich nadzorem archeologicznym i przeprowadzenia ewentualnych poszerzonych badań archeologicznych. W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami wśród

przykładowych propozycji wpisów do rejestru zabytków podano stanowisko nr 11 z Radymna, domniemany gródek stożkowy.

W celu ratowania dziedzictwa archeologicznego wszystkie inwestycje usługowe, mieszkaniowe, remonty infrastruktury technicznej w granicach administracyjnych miasta Radymna winny być objęte nadzorem archeologicznym. W zależności od wyników obserwacji w porozumieniu ze służbą konserwatorską należy podejmować dalsze decyzje co do szczegółowego postępowania w sprawie prac archeologicznych. Poprzez akcję informacyjną, nagłaśnianie ważnych odkryć archeologicznych, szkolenia, odpowiednią reklamę i promocję, należy edukować lokalną społeczność w zakresie problematyki badań archeologicznych i ochrony dziedzictwa kulturowego. Znajomość dziejów własnej miejscowości od epok prądziejowych pomaga w budowie lokalnej tożsamości historycznej, rodzi dumę i przywiązanie do rodzimych terenów. Ponadto uwrażliwia na wszelkie ślady, odkrycia i zabytki archeologiczne, ułatwia współpracę ze służbami konserwatorskimi. Natychmiastowa reakcja obywatelska niejednokrotnie pozwala uratować przed zniszczeniem archeologiczne stanowiska i przypadkowo znalezione zabytkowe przedmioty.

Zestawienie stanowisk archeologicznych z terenu Miasta Radymna przedstawiono w Aneksie nr 2 na końcu opracowania.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Miasta Radymna funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo, którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków zostały wyszczególnione w Gminnej Ewidencji Zabytków umieszczonym w Aneksie nr 1 na końcu opracowania.

5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Poniższa tabela przedstawia zestawienie obiektów ruchomych z terenu Miasta Radymna wpisanych do rejestru zabytków.

Tabela 1. Zabytki ruchome Miasta Radymna wpisane do rejestru zabytków.

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Nr rejestru zabytków
1	Ołtarz główny śś. Wawrzyńca i Sebastiana 1 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
2	Ołtarz Najświętszego Serca Jezusowego 1 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
3	Ołtarz Matki Bożej 1 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
4	Ołtarz Św. Anny 2 poł. XVII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
5	Ołtarz św. Mikołaja 1 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
6	Ołtarz św. Agnieszki 1 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
7	Ołtarz św. Antoniego 1 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
8	Chrzcielnica 1 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
9	Relikwiarz 2 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
10	Fereton M.B z Dzieciątkiem 1 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
11	Obraz Pokłon Pasterzy 2 poł. XVII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
12	Obraz Oplakiwanie 2 poł. XVII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
13	Obraz św. Stanisław 2 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
14	Ambona 1 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
15	Obraz Ukrzyżowanie 2 poł. XVIII w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
16	Konfesjonał k. XIX w.	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
17	Szafa okres międzywojenny	Kościół pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.

18	Boazeria okres międzywojenny	Kościół pw. św. Wawrzyńca i Sebastiana	B-159/2 z 25.09.1987 r.
19	Polichromia w zakrystii barokowa	Kościół pw. św. Wawrzyńca i Sebastiana	B-8 z 15.02.2000 r.
20	Pomnik nagrobny Zarańskiej 1852 r.	Cmentarz komunalny	B-314 z 10.11.2009 r.

5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Poniższa tabela przedstawia zestawienie stanowisk archeologicznych z terenu Miasta Radymna wpisanych do rejestru zabytków w podziale na poszczególne miejscowości

Tabela 2. Stanowiska archeologiczne Miasta Radymna wpisane do rejestru zabytków.

Miejscowość	Obszar AZP	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Nr rej. zabytków
Radymno	105-84	12	10	pozostałości osadnictwa pozostałości osadnictwa osada	Prahistoria OWR OWR	A-409 z dnia 11.12.1968 r.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*t.j.: Dz. U. 2019. 1886*).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków Miasta Radymna została sporządzona w 2015 r. Zawiera ona 78 zabytków nieruchomych oraz 28 stanowisk archeologicznych. Występują w niej obiekty wpisane są do rejestru zabytków województwa podkarpackiego oraz obiekty znajdujące się na kartach adresowych GEZ (nie figurujące w rejestrze). Wśród obiektów występują obiekty sakralne (m.in. zespół kościoła parafialnego pw. św. Wawrzyńca i Sebastiana), cmentarze (komunalny, żydowski, wojenny), zespoły dworsko-folwarczne (zespół dworski biskupów przemyskich), zespół koszar austriackich, budynki mieszkalne (domy, kamienice) oraz kapliczki/figury przydrożne. Większość

zabytków pochodzi z końca XIX, początku XX w. bądź z okresu międzywojennego. Z XVIII w. pochodzi zespół kościoła parafialnego.

Zestawienie obiektów nieruchomości w gminnej ewidencji zabytków z terenu miasta Radymna przedstawiono w Aneksie nr 1 na końcu opracowania.

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Radymno było przez wieki miastem wielokulturowym i wielowyznaniowym. Poszczególne nacje posiadały swoje świątynie, cmentarze, kulturę, folklor i zwyczaje. Działały organizacje społeczne i towarzystwa: polskie, ukraińskie i żydowskie.

Codziennie, raczej zgodne życie i współdziałanie, mieszane małżeństwa, wspólne uroczystości trwały do II wojny światowej. W jej wyniku doszło do unicestwienia społeczności żydowskiej, wysiedlenia Ukraińców i w rezultacie zniszczenia unikatowej kultury, która powstała na styku trzech narodów. Do dzisiaj w krajobrazie kulturowym Radymna pozostał kościół katolicki, bożnica i zabytkowe, wyznaniowe cmentarze, w tym kirkut oraz cmentarz z okresu I wojny światowej, a także przydrożne krzyże i kapliczki. Nie zachowała się cerkiew greckokatolicka. Są one bogactwem Radymna, świadectwem tolerancji i pokojowej koegzystencji mieszkańców Radymna.

Radymno wyróżniało się w Rzeczypospolitej przynależnością do biskupów przemyskich, symbolizowaną przez odmienny od dzisiejszego herb i zakładem powroźniczym produkującym szeroki asortyment powrozów, sznurów, lin, a prowadzonym przez Towarzystwo powroźnicze. Te tradycje są ciągle żywe i godne wykorzystania we współczesnym wizerunku miasta, a powroźnictwo również w lokalnej praktyce edukacyjnej, turystyce i rekreacji jako część składowa szlaku kulturowego obejmującego m.in. teren dawnego zakładu powroźniczego i rejonu Rady i Sanu, gdzie masowo wykorzystywano powrozy, liny i sznury w czasie spławu.

Już w Galicji, szczególnie w okresie autonomicznym, rozpoczął się proces aktywizacji obywateli Radymna. Organizowano się z pobudek politycznych, patriotycznych, samokształceniowych, samopomocowych i towarzyskich. Odbywały się odczyty i wykłady na temat historii Polski, literatury i geografii. Obchodzono uroczystości rocznice historycznych wydarzeń: 3 Maja, powstań narodowych, rok Mickiewiczowski i Kraszewskiego. Krzewiono oświatę i kulturę ludową, otwierano biblioteki i czytelnice, odbywano wycieczki krajoznawcze.

W centrum działań kulturalnych, społecznych i sportowych pozostawało Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, które posiadało własną zachowaną do dzisiaj siedzibę. Oświatę i kulturę szerzyły Straż Ogniowa, Stowarzyszenie wzajemnej pomocy św. Józefa, Stowarzyszenie Kasynowe, Towarzystwo Oświaty Ludowej i inne.

Na drugim biegunie rozwijał się ruch ludowy, tworzone partie polityczne, startujące w wyborach do Sejmu Krajowego i Rady Państwa w Wiedniu. W rocznicę bitwy raclawickiej obchodzono Święto Ludowe. Na partyjnych wiecach wysłuchiowano wykładów poświęconych oświacie, czytelnictwu, kółkom rolniczym. Propagowano też nowe kultury rolne, sadownictwo, hodowlę, maszyny rolnicze. Odbiorcami nowych idei byli mieszkańcy radymniańscy, w wielu przypadkach równocześnie właściciele gospodarstw rolnych.

Z Radymnem był związany wielce zasłużony działacz Stronnictwa Ludowego, adwokat B. Gruszka (1881-1941), w okresie międzywojennym poseł na Sejm RP, bliski współpracownik Witosza i Mikołajczyka. Gruszka, współorganizował manifestację chłopską w Nowosielcach i Wielki Strajk Chłopski w powiecie jarosławskim. Był wielokrotnie aresztowany.

W Radymnie urodził się znany galicyjski powieściopisarz i dziennikarz, redaktor pism lwowskich J. Ch. Zachariasiewicz (1823-1906). Szkołę ludową ukończył w Radymnie, gimnazjum w Przemyślu. We Lwowie działał społecznie i konspirował, więziony za przekonania. W 1853 r. wrócił do Radymna i pracował w pobliskim Surochowie, jako nauczyciel K. Badeniego, późniejszego namiestnika Galicji i premiera Austro -Węgier. Często powracał do Radymna i pisał tu swoje powieści. Do najbardziej znanych należą Święty Jur, Jarema, Na Kresach.

Z Radymnem związani byli również znany malarz L. Löffler (1827-1898) i historyk K. Gottfried (1903-1973). Löffler mieszkał u swojego stryja - pocztmistrza F. Löfflera i pobierał w Radymnie nauki. Następnie był profesorem Szkoły Sztuk Pięknych w Krakowie. Malował obrazy historyczne, rodzajowe i portrety.

W Radymnie urodził się i czasowo mieszkał K. Gottfried, historyk-regionalista, dyrektor Muzeum w Jarosławiu, znawca dziejów Radymna. Gottfried jest autorem wielu artykułów i opracowań historycznych na temat Radymna.

Obecnie główną placówką kulturalną Radymna jest Miejski Ośrodek Kultury, animator i organizator wielu imprez kulturalnych. Są wśród nich prestiżowy Radymno Jazz Festival (6 edycja w 2015 r.), z udziałem czołowych postaci polskiej muzyki jazzowej, Dni Radymna i wspólnie z Centrum Kultury w Przemyślu Podkarpacki Przegląd Chórów wykonujących pieśni religijne, polskie i obce.

Z MOKiem współpracuje znany radymniański chór parafialny „Cantilena” założony przez nauczycieli H. Pawełek i A. Popkiewicza. Chór występuje w różnych miejscach Podkarpacia i Polski, i jest laureatem wielu konkursów śpiewaczych.

W 2012 r. MOK współorganizował rekonstrukcję historyczną na temat losów Polski od 1772 do 1939 r. Miała ona miejsce w Rynku i przed szkołą na ul. Lwowskiej. W 2013 r. nad zalewem ZEK odbyła się kolejna rekonstrukcja historyczna - Wołyń 1943-2013 „Nie o zemstę, lecz o pamięć wołają ofiary”. To kontrowersyjne wydarzenie było szeroko komentowane w Polsce.

W ramach MOK odbywają się, organizowane wspólnie z miłośnikami Radymna, sesje popularnonaukowe z cyklu „Moja mała Ojczyzna”. Dotyczą one wydarzeń historycznych i osób zasłużonych dla Radymna:

1. 100. rocznica bitwy pod Radymnem, 23-25.05.1915
2. Radymniańskie ofiary zbrodni katyńskiej
3. Znani i mniej znani zasłużeń dla miasta Radymna i okolicy

W Miejskim Ośrodku Kultury działa studio piosenki, odbywają się wystawy plastyczne, imprezy folklorystyczne: Noc Świętojańska i Majówki łączące zabawę, sport i rekreację. Miasto ma swoich miłośników, pasjonatów historii i kolekcjonerów działających indywidualnie lub w ramach stowarzyszeń. Jednym z nich jest Z. Poręba amator historii, który gromadzi i udostępnia we własnym domu zabytki i pamiątki związane z I i II wojną światową oraz ze sportem motocyklowym.

W dziedzinie ochrony zabytków miejscowe władze wspiera miejskie Stowarzyszenie Rozwoju Radymna „Galeon”. W 2015 r. wystąpiło ono z inicjatywą renowacji dwóch obiektów zabytkowych, wpisanej do rejestru zabytków kaplicy cmentarnej i pomnika Tysiąclecia Chrztu Polski w Radymnie.

Tradycje sportowe Radymna, sięgające XIX/XX w., uosabiają sekcje sportowe Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i Wojskowo-Cywilne Stowarzyszenie Sportowe (WC SS) działające w okresie międzywojennym pod egidą wojska. Dzisiaj radymniański sport rozwija się w ramach Miejskiego Klubu Sportowego (MKS) Radymno, Towarzystwa Kulturalno-Sportowego „Żagiel” i Stowarzyszenia Kulturalno-Turystycznego „ZEK Radymno”. To ostatnie, zgodnie z nazwą działa prężnie w dziedzinie zagospodarowania ZEK i rozwoju sportów wodnych.

Młodzież trenuje piłkę nożną i siatkową. W tych dyscyplinach Radymno ma drużyny ligowe. Wielu mieszkańców uprawia biegi i jazdę na rowerze. Na wiosnę, pod egidą MOK, odbywają się rodzinne biegi majówkowe, regaty żeglarskie, przejażdżki rowerowe.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania Miasta Radymna w zakresie ochrony zabytków.

Mocne strony:

- zachowany, czytelny narys średniowiecznego planu miasta,
- istnienie obiektów i zespołów obiektów o znacznych wartościach architektonicznych, historycznych, artystycznych oraz o cennych walorach krajobrazowych,
- bogata i ciekawa historia miasta,
- dobre skomunikowanie w ruchu kołowym - międzynarodowa droga E 40 skrzyżowana z drogą w kierunku przejścia granicznego w Korczowej, linia kolejowa Kraków - Medyka,
- usytuowanie między Jarosławiem i Przemyślem w pobliżu Pruchnika i Sieniawy i w rejonie zabytkowych cerkwi dające możliwość wspólnych organizacji tras wycieczkowych i szlaków turystycznych,
- położenie w terenie o walorach krajobrazowych dające możliwość rozwoju sportu i rekreacji: rzeka San - zalew ZEK, rzeka Rada,
- pozostałości po unikalnym w skali województwa i kraju rzemiośle - powroźnictwie,
- marka o znaczeniu ogólnopolskim - Festiwal Jazzowy,
- marka o znaczeniu wojewódzkim - Podkarpacki Przegląd Chórów – Pieśni Pasyjne,
- działanie na terenie miasta Miejskiego Domu Kultury - organizacja konkursów, sesje historyczne „Moja Mała Ojczyzna”, rekonstrukcje historyczne.

Słabe strony:

- niedostateczna promocja zabytków i ich roli w życiu gospodarczym, kulturalnym itp.,
- niski stopień wykorzystania gospodarczego walorów turystycznych miasta,
- niewystarczający stan środków finansowych na ochronę zabytków,
- duży procent zniszczonych, zaniedbanych budynków i ich otoczenia, zły stan nawierzchni ulic w obrębie centrum miasta,
- bardzo duże natężenie ruchu kołowego w obrębie rynku, parking oraz parkowanie samochodów przy ulicach wokół rynku, nieuporządkowany handel w obrębie rynku,
- niska jakość zagospodarowania przestrzennego, brak spójnej wizji przestrzennej Rynku co skutkuje niezbyt udanymi realizacjami,
- zanik tradycyjnego budownictwa małomiasteczkowego,
- agresywna, nieuporządkowana zieleń,
- brak informacji turystycznej, oznakowania zabytków, ciekawych obiektów historycznych, brak numeracji domów,
- istnienie w centrum miasta nieużytkowanych (kamienica ul. Piekarska/Lwowska), zniszczonych obiektów (ul. Sobieskiego 3, 5) oraz niezabudowanych działek budowlanych,
- wykonywanie remontów obiektów bez poszanowania substancji zabytkowej: redukcja detali wystroju elewacji, zmiany kształtów okien i stolarki okiennej, bez odtworzenia oryginalnych podziałów wewnętrznych.

Szanse:

- cenne obiekty zabytkowe, tj. zespół kościoła p.w. śś. Wawrzyńca i Sebastiana wraz z wyposażeniem wnętrza świątyni, nieliczne ale wartościowe przykłady zabudowy: kamienice, domy parterowe murowane i drewniane, obiekty użyteczności publicznej,
- możliwość korzystania z zewnętrznych środków finansowych na rzecz projektów rozwojowych Miasta, ze szczególnym uwzględnieniem funduszy Unii Europejskiej,
- organizowanie krajowych i międzynarodowych wydarzeń kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych,

- aktywność lokalnych społeczności, mająca na celu kultywowanie dawnych tradycji,
- dobra oferta edukacyjna i kulturalna,
- obiekty świadczące o wielokulturowej i wielowyznaniowej historii Radymna, spuścizna rzymskokatolicka, grekokatolicka, żydowska,
- uwzględnienie problemów ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego w strategicznych programach miasta,
- korzystne warunki dla rozwoju turystyki z wykorzystaniem zasobu i wartości dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego i naturalnego.

Zagrożenia:

- degradacja zabytków,
- zła organizacja ruchu kołowego w obrębie Rynku,
- brak specjalistycznych opracowań mających na celu ochronę krajobrazu kulturowego przed degradacją,
- rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych,
- wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków, konieczność poniesienia dużych nakładów na rewitalizację obiektów zabytkowych,
- niedostatek środków publicznych na rewitalizację,
- nieprzestrzeganie zapisów zawartych w Planach Zagospodarowania Przestrzennego, oraz wynikających z wpisu do rejestru zabytków układu urbanistycznego miasta, w zakresie remontów i nowych lokalizacji.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami, jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W poprzednim *Programie Opieki nad Zabytkami dla Miasta Radymno na lata 2015-2019* wyznaczono pięć priorytetów oraz ich kierunki i zadania. Niektóre z nich mają charakter długofalowy, przez co nie było możliwości zrealizowania ich w okresie obowiązywania programu. W związku z tym planuje się ich wykonanie w kolejnym okresie.

Szczegółowe zestawienie działań podjętych przez Miasto Radymno zostało zaprezentowane w rozdziale *11. Realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków*.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety i zadania Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Radymna na lata 2020-2023.

PRIORYTET I OCHRONA I REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Monitoring stanu zachowania zabytków będących własnością miasta: <ul style="list-style-type: none"> ✓ przegląd stanu technicznego obiektów, ✓ wyznaczenie obiektów, dla których niezbędny jest remont/konserwacja, ✓ opracowanie planu remontów. ➤ Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich zabytków stanowiących własność miasta, w miarę posiadanych do dyspozycji środków finansowych w budżecie oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych (m.in. zadbanie o estetykę i funkcjonalność centrum miasta poprzez uporządkowanie zapleczy kamienic, remont uliczek wychodzących z Rynku oraz remont elewacji zniszczonych kamienic). ➤ Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. ➤ Wspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym nie będących własnością miasta: ➤ Intensyfikacja starań o uzyskanie zewnętrznych środków finansowania. ➤ Coroczne przeznaczanie środków z budżetu Miasta na dotacje na renowację zabytków wpisanych do rejestru zabytków. ➤ Objęcie ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków o wartościach historycznych i architektonicznych (bożnica, rządcówka w zespole folwarcznym, brama w zespole folwarcznym, zespół zabudowy kolejowej, wiadukt kolejowy, kamienica ul. Lwowska 4 i 6, dom Rynek 3). ➤ W historycznym centrum miasta należy dążyć do: <ul style="list-style-type: none"> ✓ zachowania w niezmienionej formie historycznej zabudowy oraz historycznych granic działek, ✓ wymiany istniejącej dysharmonizującej zabudowy na nową zabudowę dostosowaną gabarytami, bryłą do zabudowy historycznej, ✓ ograniczenia miejsca parkingowe na Rynku i wykluczenia parkowania samochodów wzdłuż pierzei rynkowych, ✓ uporządkowanie zieleni i wzbogacenie układu roślinnego, ✓ zmiany funkcji budynku dawnej bożnicy, w której powinna znaleźć się funkcja związana z kulturą. ➤ Należy dążyć do zahamowania dalszej degradacji terenu dawnego folwarku biskupów przemyskich poprzez zachowanie jego integralności przestrzennej, zabytkowych budynków, bramy wjazdowej i alei wjazdowej, remont budynku rządcówki oraz oddzielenia zielenią marketu „Biedronka”. ➤ Dbłość o zachowanie w nieprzekształconej formie zabudowy o charakterze

	<p>willowym, tj. bryły, kształtu dachów.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Dbalność o estetykę i wykonywanie bieżących prac porządkowo-konserwatorskich przy zabytkowych cmentarzach, m.in.: <ul style="list-style-type: none"> - bieżąca pielęgnacja zieleni na cmentarzu komunalnym, - oczyszczanie z zarośli, odkopanie i ustawienie zachowanych macew, wykonanie dojścia do cmentarza oraz właściwe oznakowanie na cmentarzu żydowskim, - ustawienie tablicy informacyjnej przy kwaterze wojennej oraz przy wejściu na cmentarz wojenny. ➤ Ochrona stanowisk archeologicznych: <ul style="list-style-type: none"> ✓ wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego, ✓ prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych, ✓ zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy stanowisk archeologicznych naziemnych z własną formą krajobrazową, ✓ wpisanie do rejestru zabytków stanowiska archeologicznego nr 11 (osada obronna z palisadą). ➤ Opieka nad zabytkami ruchomymi: <ul style="list-style-type: none"> ✓ wspieranie prac konserwatorskich przy wyposażeniu kościoła p.w. śś. Wawrzyńca i Sebastiana, ✓ prowadzenie prac konserwatorskich przy wartościowych nagrobkach na Cmentarzu Starym oraz na cmentarzu żydowskim. ✓ Wspieranie prac konserwatorskich przy zabytkowych kapliczkach (m.in. dbanie o zachowanie tradycyjnej bryły, kształtu i pokrycia dachu, wystroju i detalu architektonicznego). ✓ Prace konserwatorskie przy zabytkach ruchomych prowadzić w uzgodnieniu z WUOZ w Przemyślu.
PRIORYTET II: KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO I JEGO OCHRONA	
Kierunki działań:	Zadania:
Zespolenie działań w zakresie ochrony środowiska kulturowego i naturalnego, przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. ➤ Uchwalenie MPZP obejmującego obszar miasta w jego historycznym zasięgu zarejestrowanym na Planie Katastralny z 1849 r. ➤ Uchwalenie MPZP dla terenów o wartościach historycznych i kulturowych dla Radymna - terenu po dawnym folwarku biskupów przemyskich, terenu założenia koszarowego. ➤ Uwzględnienie w planowaniu przestrzennym i działalności inwestycyjnej na terenie miasta ochrony historycznych układów oraz zasad ochrony krajobrazu kulturowego: ukształtowania terenu, osi widokowych, zabytkowych kompozycji zieleni, cmentarzy. ➤ Uwzględnienie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego miasta dziedzictwa kulturowego, a w szczególności: <ul style="list-style-type: none"> ✓ obiektów zabytkowych - zarówno wpisanych do rejestru zabytków, jak i wszystkich obiektów zabytkowych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, ✓ zapisów dotyczących ochrony zabytków zawartych w niniejszym Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Radymna.
Rozszerzanie zasobu i jego ochrony w Gminie	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zadania dla Gminnej Ewidencji Zabytków: <ul style="list-style-type: none"> ✓ zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa

	<p>kulturowego na terenie gminy,</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ aktualizacja zmian w stosunkach własnościowych oraz zmian stanu prawnego jak aktualne formy ochrony, ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji, ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami, ✓ sporządzenie sprawozdania z realizacji założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), ✓ aktualizacja Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego oraz planów miejscowych o informacje nt. zabytków wykreślonych z GEZ oraz nowych, do niej włączonych.
PRIORYTET III: PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELĘGNACJA TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ	
Kierunki działań:	Zadania:
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym Miasta	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zapoznanie mieszkańców, przede wszystkim właścicieli obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych. ➤ Prowadzenie i aktualizacja na stronie internetowej Miasta zakładki o zabytkach.
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Gminy. ➤ Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego. ➤ Zintegrowanie działań promocyjnych władz miasta w zakresie turystyki z działaniami władz województwa, powiatu i sąsiednich gmin poprzez stworzenia szlaków atrakcji turystycznych w których Radymno byłoby jednym z punktów na szlaku np. szlak chasycki, szlak tradycji wojskowych, szlak tradycji dworsko-folwarcznych, dołączenie do corocznej imprezy kultywującej tradycje flisackie. ➤ Oznakowanie w formie tabliczek informacyjnych poszczególnych obiektów i tras, wydanie folderu lub przewodnika popularyzującego obiekty i szlaki turystyczne. ➤ Wspieranie inicjatyw kultywujących lokalne wartości niematerialne - pieśni, tańce, legendy, podania, tradycyjne obrzędy.
Podniesienie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Szkolenie pracowników administracji samorządowej odpowiednich wydziałów, pedagogów szkół różnych szczebli w zakresie zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. ➤ Zapoznanie dzieci i młodzieży, w ramach edukacji szkolnej, z historią gminy oraz dziedzictwem materialnym i sposobami jego ochrony, np. poprzez organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych połączonych z prezentacją najcenniejszych obiektów

	<p>zabytkowych i ich historii.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw, seminariów i innych działań propagujących wiedzę o historii i kulturze materialnej gminy. ➤ Aktywne wspieranie wydawania aktualnych map turystycznych w regionie obejmujących także teren gminy. Rozważenie wydania własnej kompleksowej mapy turystycznej zawierającej m. in. szlaki turystyczne i wszystkie zabytki. ➤ Wspieranie inicjatyw zmierzających do upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym miasta. Włączanie się miasta i miejskich instytucji kultury w coroczne wojewódzkie obchody Europejskich Dni Dziedzictwa, pozwalające na propagowanie dziedzictwa lokalnego np. organizacja warsztatów i pokazów powroźnictwa z którego słynęło Radymno. ➤ Opracowanie mapy turystycznej miasta z dokładnym oznaczeniem i opisaniem najważniejszych zabytków, obok zespołu kościelnego, zespołu dworskiego i folwarcznego, powinny na tej mapie znaleźć się: hala powroźnicza, bóżnica, koszary, cmentarze, zespół dworca kolejowego, wiadukt kolejowy, upamiętnione miejsce po nieistniejącej cerkwi, ewentualne trasy turystyczne o charakterze miejskim - po najcenniejszych zabytkach. Umieszczenie mapy na stronie internetowej. ➤ Inicjowanie działań w zakresie popularyzacji walorów turystyczno-krajobrazowych i przyrodniczych miasta oraz rozwijanie infrastruktury związanej z turystyką – zagospodarowanie terenów wokół zalewu ZEK, oczyszczenie i uporządkowanie koryta i nabrzeży rzeki Rady - organizacja ścieżek pieszych i rowerowych. ➤ Aktywizacja mieszkańców (w tym młodzieży szkolnej) w zakresie podejmowania społecznych prac porządkowych przy zabytkach i w ich otoczeniu, mająca na celu przede wszystkim uświadomienie wartości lokalnego dziedzictwa materialnego i pobudzenie współodpowiedzialności za jego ochronę.
--	---

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację *Programu* jest Burmistrz Miasta Radymna. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne - wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Miasta, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenia parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich (z uwagi na trwającą perspektywę finansowania na lata 2014 - 2020 konieczne jest bieżące śledzenie możliwości pozyskiwania środków na zachowanie dziedzictwa kulturowego);
- instrumenty kontrolne - aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie, co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu*

związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania. Podmiotem koordynującym powyższe działania powinien być powołany przez burmistrza zespół ds. monitoringu realizacji *Programu*, utworzony przy Urzędzie Miasta Radymna, w skład, którego wchodziłyby również osoby z instytucji zewnętrznych;

- instrumenty koordynacji - realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne - działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata burmistrz sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Miasta. Wskazane jest, aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji Gminnego Programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Miasta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.,
- elementy dziedzictwa kulturowego wprowadzone do edukacji szkolnej oraz przedszkolnej,
- elementy dziedzictwa kulturowego w pracach bibliotek oraz gminnych jednostek kultury.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- Z budżetu Miasta Radymna i finansowanie dotyczy obiektów będących własnością miasta lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, a także

- obiektów nie będących własnością gminy. Zasady udzielania dotacji powinny zostać zawarte w prawie lokalnym.
- Z budżetu Marszałka Województwa Podkarpackiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (<http://www.kultura.wrotapodkarpackie.pl/index.php/zabytki/dotacje>).
  - Z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (<http://wuooprzemysl.pl/>).
  - Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy (<http://mkidn.gov.pl/>).
  - Z dotacji unijnych (<http://www.fundusze.podkarpackie.pl/>) w ramach:
    - ✓ Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego;
    - ✓ Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko;
    - ✓ Norweskiego Mechanizmu Finansowania.
  - Z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (<https://beneficjent.wfosigw.rzeszow.pl/>), środki finansowe mogą być przyznane na przedsięwzięcia związane z utrzymaniem i zachowaniem parków objętych ochroną na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Miasto Radymno;

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Miasta Radymna.

Miasto jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Poniżej wymienione zostały wydatki Miasta Radymna na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego w ciągu ostatnich lat.

Rok 2016

- W 2016 r. zostały przeprowadzone następujące prace remontowe przy: Pomniku Grunwaldzkim w Radymnie usytuowanym w strefie B ochrony układu urbanistycznego miasta Radymna objętego wpisem do rejestru zabytków pod nr A-280 w następującym zakresie:
  - ✓ zabezpieczenie przeciwwilgociowe,
  - ✓ oczyszczenie pomnika z wtórnych przemalowań, uzupełnienie tynków i detali architektonicznych,

- ✓ scalenie kolorystyczne.

Pomnik „na cześć zwycięstwa pod Grunwaldem” w Radymnie stanowi istotny element urbanistyczny oraz historyczny. Powstał w 1960 r. jako upamiętnienie zwycięstwa pod Grunwaldem. Od tego czasu zachował się w niezmienionej formie, ale ze znacznymi zniszczeniami podstawy oraz ogólnymi zabrudzeniami. Wykonanie ww. prac znacznie poprawiło jego estetykę.

Pomniku Jana Zachariasiewicza w Radymnie, który znajduje się poza strefą historycznego układu przestrzennego miasta. Zakres prac obejmował:

- ✓ zabezpieczenie przeciwwilgociowe pomnika,
- ✓ oczyszczenie cokołu z późniejszej „groszkowanej” powłoki,
- ✓ oczyszczenie rzeźby – popiersia z warstwy betonu, uzupełnienie ubytków, scalenie kolorystyczne.

Pomnik upamiętniający wybitnego Radymnianina, posiada wartości historyczne i poznawcze, a popiersie pisarza wykonane jest na dobrym poziomie artystycznym. Późniejsze remonty, m.in. uzupełnienie ubytków rzeźby betonem oraz obłożenie cokołu „groszkowaną” powłoką znacznie obniżyły walory artystyczne i estetyczne pomnika. Wykonanie ww. prac miało na celu przywrócenie rzeźbie właściwych walorów artystycznych i estetycznych.

Pomniku „Ofiarom Komunizmu” usytuowanym na pl. Piłsudskiego w Radymnie, w strefie A ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego miasta Radymna, objętego wpisem do rejestru zabytków A-280 w następującym zakresie:

- ✓ zabezpieczenie przeciwwilgociowe,
- ✓ oczyszczenie pomnika wtórnych przemaalowań, uzupełnienie tynków i detali architektonicznych,
- ✓ scalenie kolorystyczne.

Pomnik upamiętniający ofiary komunizmu w Radymnie usytuowany jest w strefie ochrony konserwatorskiej. Wzniesiony został w 1991 roku. Nierementowany, wymagał działań przywracających mu pierwotną estetykę.

- W dniu 8 września 2016 roku został złożony wniosek w ramach Osi priorytetowej III. Czysta Energia, działanie 3.2 Modernizacja energetyczna budynków - wielorodzinne budynki mieszkalne w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 Działania pn. „Zwiększenie efektywności energetycznej budynków sektora mieszkaniowego na terenie Miasta Radymna”. W ramach ww. projektu objęte zostały budynki usytuowane przy ulicy Rynek 2, Lwowska 22 B, Lwowska 42 i Lwowska 2/ Rynek 16.

- Decyzją z dnia 18 lutego 2016 roku w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków w wyniku postępowania administracyjnego na wniosek Burmistrza Miasta Radymna wpisano do rejestru zabytków nieruchomych województwa podkarpackiego pod nr rejestru A-1380 zabytek: budynek Hali Targowej, Rynek 1 Radymno.

- Wykonano zadanie pn: „Przebudowa lokalu mieszkalnego nr 4 oraz remont fragmentu elewacji w budynku przy ulicy Rynek 2”.

- Wystąpiono do Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z wnioskiem o pozyskanie środków pieniężnych na renowację obiektów zabytkowych znajdujących się na cmentarzu komunalnym przy ulicy Budowlanych w Radymnie.

Rok 2017

- Realizacja zadania roku pod nazwą: Wykonanie prac konserwatorskich przy nagrobku Józefa Czechowskiego (rzeźba klęczącej płaczki z urną) i nagrobku Anioł śmierci na postumencie. Wartość przedsięwzięcia: 41.623,20 zł. Dotacja Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w wysokości: 16.000,00 zł. Środki własne Miasta Radymna w wysokości: 25.623,20 zł. Głównym celem zadania było odrestaurowanie i przywrócenie walorów estetycznych nagrobków.

- Wystąpienie do Podkarpackiego Województwa Konserwatora zabytków z wnioskiem o udzielenie w 2017 roku dotacji celowej na prace konserwatorskie przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków położonym w województwie podkarpackim - Budynek Urzędu Miasta Radymna (remont elewacji, przebudowa i zmiana spadku połaci dachowej na przybudówce w elewacji tylnej, wymiana pokrycia dachu, wymiana rynien, rur spustowych, obróbek blacharskich oraz skorodowanej części konstrukcji dachowej, remont kominów, docieplenie strychu, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej ścian zewnętrznych budynku). Wartość przedsięwzięcia: 289 917,23 zł. Dotacja Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w wysokości 60 000, 00. Dotacja z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w wysokości 35 000,00. Środki własne Miasta Radymna w wysokości: 194 917,23.

- Złożenie wniosku w ramach osi priorytetowej IV: Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego, działania 4.4 Kultura RPO WP na lata 2014-2020. Projekt pn. „Podniesienie atrakcyjności i zwiększenie dostępności do infrastruktury instytucji kultury poprzez przebudowę i wyposażenie Miejskiego Ośrodka Kultury w Radymnie” umowa nr RPPK.04.04.00-18-0034/16-00

Rok 2019

- Realizacja zadania: wykonanie II etapu prac remontowo - konserwatorskich przy kaplicy cmentarnej z Cmentarza Komunalnego przy ulicy Budowlanych w Radymnie w zakresie obejmującym remont dachu wraz z wieżyczką, remont elewacji i wnętrza z renowacją stolarki i detalu archeologicznego. Całkowity koszt zadania: 60 315,60 zł. Własny wkład finansowy: 30 315,60 zł. Dotacja Podkarpackiego Konserwatora Zabytków na realizację zadania: 30 000,00 zł

We wszystkich przypadkach opracowanych dla terenu Miasta Radymna dokumentów studialnych oraz mających charakter prawa miejscowego dotyczących polityki przestrzennej (np. planach zagospodarowania przestrzennego) organy samorządowe Miasta Radymna na bieżąco:

- ✓ uwzględniały ochronę zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- ✓ uwzględniały zasady ochrony odnoszące się do wszelkich stref ochrony konserwatorskiej.

ANEKS 1. Wykaz zabytków nieruchomych w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Radymna.

Lp	obiekt	ulica	nr	lokalizacja	datowanie	materiał	Nr rej. zabytków woj. podkarpackiego (d. przemyskiego) do 1998 r.	Nr rej. zabytków woj. podkarpackiego od 1999 r.
1.	Układ urbanistyczny				XV, XVI, XVIII w.			A-280 z 28-12-1887 r.
	Zespół kościoła parafialnego pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	Chopina	1		1723 - 1724 rok		A-279	A - 439 z 11-01-1988 r.
2.	Kościół parafialny pw. śś. Wawrzyńca i Sebastiana	Chopina	1		1723-1724 rok	ceglane	A- 279	A - 439 z 11-01-1988 r.
3.	Dzwonnica	Chopina	1		1729 r. przeb. k. XIX w.	ceglane	A- 279	A - 439 z 11-01-1988 r.
4.	Ogrodzenie z bramą	Chopina	1		k. XIX wieku	cegła-metal	A - 279	A - 439 z 11-01-1988 r
5.	Plebania	Słowackiego	1		1 poł. XIX w.	ceglane	A - 279	A - 439 z 11-01-1988 r
6.	Plebania ob. Dom Zakonny SS. Służebniczek	Chopina	2		k. XVIII w. przeb. XIX, XX w.	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1887 r.
7.	Bóżnica	Rynek	27		po 1900 roku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1887 r.
8.	Hala Targowa	Rynek	1		po 1918 roku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1887 r. A-1318 z 18-02-2016 r.
9.	Budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” ob. Miejski Dom Kultury	Lwowska	16		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12-1887 r.
	Zespół dworski biskupów przemyskich	Budowlanych						
10.	Dwór w zespole dworskim biskupów przemyskich	Budowlanych	1			ceglane		A - 771 z 21-07-1994 r.
11.	Spichlerz „Blajcherówka” w zespole dworskim biskupów przemyskich ob. budynek usługowy	Budowlanych	3		pocz. XX wieku	ceglane		A - 776 z 3-09-1994 r
	Zespół Folwarku biskupów	Lwowska	9					

	przemyskich						
12.	Brama wjazdowa w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
13.	Rządcówka w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 z 28-12- 1887 r.
14.	Spichlerz w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
15.	Czworak w zespole folwarcznym biskupów przemyskich	Lwowska	9		ok. 1920 roku	ceglane	A - 781 z 12-12-1994 r.
	Zespół Koszar Piechoty	Lwowska	20		około 1880 roku		A - 777 z 12- 10- 1994 r.
16.	Budynek Koszarowy w zespole koszar ob. Szkoła Podstawowa	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane	A - 777 z 12- 10- 1994 r.
17.	Budynek Koszarowy w zespole koszar ob. Gimnazjum Publiczne	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane	A - 777 z 12- 10- 1994 r.
18.	Budynek Koszarowy w zespole koszar ob. Urząd Miasta Radymna	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane	A - 777 z 12- 10- 1994 r.
19.	Budynek: oficerski mieszkalny w zespole koszar ob. bud. mieszkalny	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane	A - 777 z 12- 10- 1994 r.
20.	Budynek: oficerski mieszkalny w zespole koszar o. bud. mieszkalny	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane	A - 777 z 12- 10- 1994 r.
21.	Budynek oficerski mieszkalny w zespole koszar ob. bud. mieszkalny	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane	A - 777 z 12 - 10 - 1994 r.

22.	Budynek mieszkalny oficerski w zespole koszar ob. budynek mieszkalny	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane		A - 777 Z 12- 10- 1994 r.
23	Budynek Łaźni w zespole koszar ob. kotłownia	Lwowska	20		około 1880 roku	ceglane		A - 777 z 12- 10- 1994 r.
	Zespół Koszar Kawalerii	Złota Góra	13		około 1890 roku			
24.	Budynek mieszkalny oficerski w zespole koszar	Złota Góra	13		około 1890 roku	ceglane		
25	Budynek mieszkalny żołnierski w zespole koszar	Złota Góra	13		około 1890 roku	ceglane		
26	Budynek magazynowy w zespole koszar	Złota Góra	13		około 1890 roku	ceglane		
27.	Budynek ujeżdżalni w zespole koszar	Złota Góra	13		około 1890 roku	cegiano-drewniane		
28.	Budynek stajni w zespole koszar	Złota Góra	13		około 1890 roku	ceglane		
29.	Cmentarz Komunalny	Budowlanych			pocz. XIX wieku			A - 674 z 07 - 06 - 1994 r.
30.	Brama Cmentarza Komunalnego	Budowlanych			1889 rok	cegla-metal		A - 674 z 07 - 06 - 1994 r.
31.	Kaplica na Cmentarzu Komunalnym	Budowlanych			pocz. XX wieku	ceglane		A - 674 z 07 - 06 - 1994 r.
32.	Cmentarz Żydowski			na północ od kościoła wśród pól	1 poł. XIX wieku			
33.	Cmentarz Wojenny kwatera na Cmentarzu Komunalnym	Mickiewicza			po 1914 roku			
34.	Budynek Towarzystwa Powroźniczego	3 Maja (dawna 1 Maja)	6		ok. 1853 roku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
35.	Warsztat Powroźniczy	3 Maja (dawna 1 Maja)	6		ok. 1853 roku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
36.	Budynek Stacji w zespole dworca kolejowego	Kolejowa			ok. poł. XIX wieku	ceglane		

37.	Budynek administracyjno-mieszkalny w zespole dworca kolejowego	Kolejowa			ok. poł. XIX wieku	ceglane		
38.	Wodociągowa Wieża Ciśnień w zespole dworca kolejowego	Kolejowa			k. XIX w. nadb. po 1945 roku	ceglane		
39.	Most Kolejowy	3 Maja (dawna 1 Maja)			k. XIX wieku	ceglano-kamienny		
40.	Cegielnia	Słowackiego			k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
41.	Kapliczka	Mickiewicza		po stronie północnej ul. Mickiewicza	k. XIX wieku	ceglane		
42.	Kamienica	Lwowska	3		2 poł. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
43.	Kamienica	Lwowska	4		k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
44.	Kamienica	Lwowska	5		k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
45.	Kamienica	Lwowska	6		k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
46.	Dom	Lwowska	42		okres międzywojenny	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
47.	Dom	3 Maja (d. 1 Maja)	7/9		ok. poł. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
48.	Dom	3 Maja (d. 1 Maja)	12		k. XIX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
49.	Dom	3 Maja (d. 1 Maja)	13		ok. 1935 roku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
50.	Dom	3 Maja (d. 1 Maja)	33		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
51.	Dom	Mickiewicza	10		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
52.	Kamienica	Piekarska	4/6		pocz. XX wieku	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
53.	Dom	Piłsudskiego (d. Nowotki)	1		okres międzywojenny	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.
54.	Kamienica	Rynek	2		XIX/XX	ceglane		A-280 układ urb. z 28-12- 1887 r.

					wieku		
55.	Kamienica	Rynek	3		k. XIX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
56.	Kamienica	Rynek	4		2 poł. XIX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
57.	Kamienica	Rynek	5		poł. XIX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
58.	Kamienica	Rynek	8		XIX/XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
59.	Kamienica	Rynek	10		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
60.	Kamienica	Rynek	12		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
61.	Kamienica	Rynek	13		XIX/XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
62.	Kamienica	Rynek	14		XIX/XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
63.	Kamienica	Rynek	15		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
64.	Kamienica	Rynek	17		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
65.	Dom	Rynek	20		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
66.	Kamienica	Rynek	24		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
67.	Dom	Rynek	28		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
68.	Dom	Rynek	29		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
69.	Dom	Rynek	30		pocz. XX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
70.	Kamienica	Rynek	34		okres międzywojenny	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
71.	Dom	Sobieskiego	3		k. XIX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
72.	Kamienica	Sobieskiego	5		k. XIX wieku	ceglane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
73.	Dom.	Zachariasiewicz za	7		pocz. XX wieku	drewniane	A-280 układ urb. z 28-12-1987 r.
74.	Pomnik Kolumnowy M. Boskiej Niepokalanej	Rynek		w północno- zachodnim narożu	pocz. XX wieku	ceglane	

75.	Kapliczka	Złota Góra		przy skrzyżowaniu z ulica Lwowska	1830 rok	ceglane		
76.	Krzyż Przydrożny	Mickiewicza		po stronie północnej	ok. poł. XX wieku	metalowe		
77.	Krzyż Przydrożny	Zasanie		po stronie wschodniej	pocz. XX wieku	kamienne		
78.	Krzyż Przydrożny	Zasanie		po stronie zachodniej	pocz. XX wieku	kamienne		

ANEKS 2. Wykaz stanowisk archeologicznych w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Radymna.

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia
1	Radymno	105-84	1	1	śląd osadnictwa	kultura łużycka
2	Radymno	105-84	2	2	śląd osadnictwa	epipaleolit
3	Radymno	105-84	3	3	śląd osadnictwa	epipaleolit kultura tardenuaska
4	Radymno	105-84	4	4	śląd osadnictwa?	
5	Radymno	105-84	5	5	śląd osadnictwa?	
6	Radymno	105-84	6	6	śląd osadnictwa	
7	Radymno	105-84	7	7	śląd osadnictwa	neolit
8	Radymno	105-84	8	8	pozostałości osadnictwa	III-IV brąz
9	Radymno	105-84	11	9	osada obronna z palisadą	X-XIV w.
10	Radymno	105-84	12	10	pozostałości osadnictwa pozostałości osadnictwa osada	prahistoria OWR OWR
11	Radymno	105-84	13	11	pozostałości osadnictwa	OWR
12	Radymno	105-84	14	12	pozostałości osadnictwa	prahistoria
13	Radymno	105-84	15	13	pozostałości osadnictwa śląd osadnictwa pozostałości osadnictwa	średniowiecze prahistoria wczesne średniowiecze
14	Radymno	105-84	16	14	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
15	Radymno	105-84	17	15	śląd osadnictwa pozostałości osadnictwa pozostałości osadnictwa	prahistoria k. przeworska OWR średniowiecze
16	Radymno	105-84	18	29	pozostałości osadnictwa pozostałości osadnictwa pozostałości osadnictwa	kultura mierzanowiska, kultura neolityczna - I okres EB kultura trzcieniecka - II okres EB OWR późne średniowiecze
17	Radymno	105-84	19	30	śląd osadnictwa pozostałości osadnictwa pozostałości osadnictwa	kultura trzcieniecka - II okres EB OWR późne średniowiecze
18	Radymno	105-84	20	31	pozostałości osadnictwa	prahistoria
19	Radymno	105-84	21	32	pozostałości osadnictwa pozostałości osadnictwa	późne OWR wczesne średniowiecze
20	Radymno	105-84	22	33	pozostałości osadnictwa pozostałości osadnictwa	kultura mierzanowiska, kultura neolityczna - I okres EB OWR
21	Radymno	105-84	23	34	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	prahistoria średniowiecze
22	Radymno	105-84	24	35	pozostałości osadnictwa	OWR
23	Radymno	105-84	25	36	śląd osadnictwa pozostałości osadnictwa	neolit późne średniowiecze
24	Radymno	105-84	26	37	śląd osadnictwa	średniowiecze
25	Radymno	105-84	27	38	pozostałości osadnictwa	OWR
26	Radymno	105-84	28	39	pozostałości osadnictwa	neolit
27	Radymno	105-84	29	40	pozostałości osadnictwa	OWR
28	Radymno	105-84	30	41	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	prahistoria średniowiecze

Wyjaśnienie skrótów:

EB - epoka brązu

OWR - okres wpływów rzymskich

Materiały wykorzystane w tekście

- 1) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j.: Dz. U. 2020. 282 ze zm.).
- 2) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t. j.: Dz. U. 2009. 114. 946, ze zm.).
- 3) Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j., Dz. U. 2019. 1479).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j.: Dz. U. 2020. 293, ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j.: Dz. U. 2020. 1333).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j.: Dz. U. 2020. 1219, ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j.: Dz. U. 2020. 55, ze zm.).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j.: Dz. U. 2020. 65, ze zm.).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j.: Dz. U. 2020. 194).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j.: Dz. U. 2020. 1057).
- 11) Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j.: Dz. U. 2020. 902).
- 12) Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j.: Dz. U. 2020. 164).
- 13) Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t. j.: Dz. U. 2020. 695).
- 14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t. j.: Dz. U. 2019. 1886).
- 15) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j.: Dz. U. 2017. 1674).
- 16) Materiały udostępnione przez Urząd Miasta Radymna.
- 17) Programy i Strategie Miasta Radymna.
- 18) Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Radymno.
- 19) www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/
- 20) www.zabytek.pl
- 21) Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Radymno na lata 2015-2019.